

A SZÉPLAKI
PETRICHEVICH-HORVÁTH
CSALÁD

IRTA:
SÁNDOR IMRE

KOLOZSVÁR
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1908.

KÜLÖNLENYOMAT A GENEALOGIAI FÜZETEK 1908. ÉVFOLYAMÁBÓL.

Idegenből szakadtak hozzánk, s itt testestől-lelkestől magyarrá válva, közügyeinkben nemes szenvedelemmel és áldozatkészséggel megtéve kötelességüket, emelkedtek legkiválóbb családaink sorába.

Már nevük világosan rámutat arra, hogy Horvátországból eredtek. Ezt a föltétlenül elfogadható adatot — tudtommal — három forrás tagadja. P. H. Kozma önéletleírásában, P. Horváth Mózes felett tartott halotti beszéd¹ és Engel (Monumenta I. 194. 1) nyomán Kőváry László² állítja, hogy a család Dalmáciából szakadt be. Jellemző azonban, hogy a Dalmáciából való eredetet vitató forrásaink is rámutatnak az előbb használt *radóczi* előnévre s így önmaguknak lesznek czáfolói; mert itt mindenesetre a Modrus-Fiume vármegyében fekvő Radocaj és Radocaji nevű községekre kell gondolnunk. Kétkedéssel fogadom Kőváry azon kijelentését is,³ hogy János az 1526-ban jajezai bán már széplaki Horváthnak írta magát.

Ellentmondók forrásaink a beköltözés idejére nézve is. P. H. Miklós családi följegyzéseiben Báthory István idejére teszi azt.⁴ A már említett P. H. Mózes-féle halotti beszéd még az évszámot is megjelöli, persze tévesen 1554-re. Sokkal elfogadhatóbb Kőváry László föltevése, habár azt utólag saját maga vetette el, hogy Izabella királyné alatt szakadtak be.

Okmányszerű bizonyítékok támogatására szorúl a családi hagyomány még első ismert tagja P. H. *Miklós* házassága tekintetében is. P. H. III. Miklós családi följegyzéseiben és II. Kozma önéletleírásában *széplaki Both Annát* mondja szépányjául. P. H. Mózes-féle halotti beszéd hozzáfűzi, hogy Both Anna második neje volt Miklósnak. Első nejéül Komlódi Orsolyát tudja. Ezzel szemben egy 1546-ban kelt oklevél Csaohlyi Katalint nevezi meg

¹ Geneal. Füz. V. évf. 103.

² Kőváry László, A magy. Unitáriusok tört. 19. 1.

³ i. h.

⁴ Geneal. Füz. V. évf. 95.

Miklós nejeül, a ki ekkor osztozik atyjának, Csaholyi Imrének birtokaiban.⁵ Habár nem lehetetlen, hogy H. Miklós háromszor nősült, ezt az esetet mégsem vagyok hajlandó föltételezni. Elfogadható adatok hiányában a Komlódi Orsolyával való házasságát elejthetőnek vélem. Both Annával kötött házasságát ellenben, nemcsak a családi hagyomány, de oklevél is őrzi. Ugyanis 1786-ban per tárgya lesz a „Both-jus“ s H. Ferencz tesz ez ügyben nyilatkozatot.⁶

E Miklóst 1547. iktatják be (minden valószínűség szerint felesége jogán) a középszolnoki Oláh-, Magyar-, Közép-Csaholy, Panit részbirtokokba, Zölcze praediumba és más szathmármegyei birtokokba.⁷ A kolozsvári országgyűlés 1555. nov. 28-án János-Zsigmond behozatala ügyében őt küldi követül Ferdinánd császárhoz.⁸ A családi hagyomány szerint 63 évet élt s Széplakon 1563. febr. 14-én halt el. Az ottani templomba van eltemetve.⁹ H. Kozma megjegyzi, hogy sirkövét is látta. Az eddigi család-történeti kutatások csak gyerekeiről emlékeznek meg. (A P. H. Mózes-féle halotti beszéd azon föltevését, hogy a később szereplő H. Kozma testvére lett volna, — bátran mellőzhetjük.) Adatgyűjtéseim révén egyik testvére is rámutathatok, mert kételkedés nélkül állithatom, hogy azon *Horváth Borbála*, aki Székely János, István, Ferencz és Erzsébettel együtt Báthory Zsigmondtól 1589. márcz. 10-én széplaki, teleki és szederjesi birtokaira új adományt nyer.¹⁰ P. H. Miklósnak testvére volt. Valószínűleg az itt említett Székelyek valamelyikének volt felesége.

Kétszeri házasságából öt gyermeke született. Az első házasságból *Kozma* és *Klára*, a másodikból *János*, *Kata* és *Margit*. H. Kozma szerint az özvegyen maradt Both Anna (ki széplaki Both Jánosnak volt leánya) másodsor kövesdi Nagy Istvánhoz ment férjhez. Ezen házasságból a következő utódok származtak :

⁵ Szilágy vm. Monogr. V. k. 607.

⁶ Erd. Nem. Múz. sárdi Simén János lev. registr.

⁷ Szilágy vm. Monogr. V. k. 607.

⁸ Erd. orszgyül. emlékek I. k. 473. 558.

⁹ Geneal. Füz. V. évf. 95.

¹⁰ Erd. Nemz. Múz. sárdi Simén János lev. registr.

Klára előbb bikali Vitéz Miklósné, ennek 1602-ben bekövetkezett halála után ment férjhez Macskási Mihályhoz és 1637-ben már oltszemi Mikó Györgyné. 1639. márcz. 24. Bikali Sándornak és feleségének Moldovai Annának 40 magy. frtot ad kölcsön, a kik érte zálogba adják magyarbikali birtokaikat.¹¹ 1637. birtokos Szász-Uj-Ősön.^{11a)}

Kozma a Mezőségen, Komlódon telepedett le. II. Kozma szerint ez nem fia, hanem csak rokona lett volna I. Miklósnak. Az időbeli különbség azonban az általam elfogadott forrásoknak ad igazat. Elete delén túl lesz fogarasi várnagy, majd kapitány. 1578. mint szomszéd birtokos van jelen özv. Hagymási Kristófnénak Ludvég, Szász-Bánya, Szász-Régen és Magyar-Régen birtokokba történt beiktatásánál.¹² A következő év jan. 26-án már mint fogarasi várnagy kap rendeletet Báthori Kristóftól, hogy a brassói huszad kikerülése végett használt rejtett és tilos utakat zárja el és az árucsempészetet a határszéleken szigorúan ellenőrizze.¹³ Báthori Zsigmond 1581. szept. 28-iki rendelete következtében Medgyes, Segesvár és Sink szék papjai a bortermés után szokásos tizedet és negyedét neki szolgáltatják be.¹⁴ 1582. jan. 9. mint fogarasi kapitány nagyberivói Albunye Petráskoné és társai részére az alsóveniczei bojérság ügyében függő pecsétes ítéletlevelet ad ki.¹⁵

1583. márcz. 13., 17., 18.-án a szász papok tizede ügyében szintén mint fogarasi kapitány szerepel.¹⁶

1584. jelen van Kerecseny Judit beiktatásánál Ludvég, Szász-Bánya, Szász-Régen és Magyar-Régen birtokába.¹⁷ Komlódról 1584 okt. 22. magánlevélben fordul Báthory István lengyel királyhoz s Wesselényi jóakarátának kieszközlését kéri.¹⁸ Ez év nov. 20-án Fogarason kelt levelében megnyugtatja özv. Petki Mihálynét, hogy vett hírek szerint Petki János oda kin Magyarországon jó egészségben van.¹⁹

Meghalt 1590 ápr. 28-án. Feleségével közös sírfelirata a komlódi ev. ref. templomban van. Szövege ez:

„Generoso domino Cozmeh Horvát Petritievith ob praecla-

¹¹ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjtemény.

^{11a)} Szoln. Dob. Mon. V. k. 373.

¹² Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Transylv. Tom. V. 292.

¹³ Székely Oklevéltár V. k. 120.

¹⁴ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. Tom. V. 345.

¹⁵ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjtemény.

¹⁶ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. Tom. V. 387. 391. Suppl.

VIII. 229.

¹⁷ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. V. 429.

¹⁸ Erd. Nemz. Múz. Br. Wesselényi levé.

¹⁹ Erd. Nemz. Múz. Mike Sándor gyűjteménye.

ras ejus virtutes Sermo quondam Stephano regi Poloniae caeterisque Transilvaniae principibus summo honore habito anno D. N. I. 1590 die 28. Aprilis, aetatis vero suae 67. et G. D. Barbarae Petki consorti ejusdem dilectissimae a. d. 1595. die. 7. Februarii; extinctis parentibus suis carissimis nec non filiulae Juditae a. d. 1598. die 9. April. e vivis sublatae Franciscus Horvát Petritievith memoriae ergo posuit.^{19a)}

Nejétől, derzsi Petki Borbálától négy fia született: *Ferencz, István, György és Gábor.*²⁰

I. Ferencz 1594. szept. 23-án szerepel Báthori Zsigmond azon rendeletében, midőn a régeni káptalan papjainak tizedet adományoz, illetve őket abban megerősíti.²¹ 1595. jul. 28-án már fogarasi várnagy és fejedelmi tanácsos.²² Apor Péter feljegyzése szerint Székely Mózes oldalán esik el 1603-ban.²³

Ő állítatja szüleinek a komlói sírkövet. Nős ember volt, de felesége nevét nem ismerjük, csak ép az imént említett sírkő révén tudunk az 1598 ápr. 9.-én elhunyt Judit nevű leánykájáról.

I. György 1607. ellentmond Tötösi Jánosné mányai — és Cseffei Istvánné esztényi beiktatásának.²⁴ 1613. jul. 18. Oroszfáján, Tancson, Szokolban és Nagy-Nyulason három portája van. Ezekről 3 gyalogost állít ki.²⁵ 1628. márcz 9. tagja a Bethlen Gábor rendeletére Béldi Kelemen birtokügyében kiküldött bizottságnak.²⁶ Ugyanez év jul. 23-án Bethlen Gábor által Dés városának adott privilegialis levélben, mint törvényszéki ülnök szerepel.²⁷ Nejétől, azoni Béldi Erzsébettől csak leányai maradtak: *Borbála*, Toroczka Istvánné és *Anna*, Barcsai Ákos fejedelem neje.

H. Miklósnak második nejétől, Both Annától született fia, *János* legelőbb Bogáthi Menyhért. végrendeletében, 1606 márcz. 29-én, van említve. Mint atyafit testamentariusnak teszi és felesége gyámolítására kéri fel: „Minthogy az özvegy asszony mindenkor gyámoltalan . . . kényszeritem ugyan az Istenre Angyalosi János és *Horvát János* uramékat, hogy minden szükségébe legyenek mellette tehetségek szerint, kiért is nem akarván ő kegyelmekhez háládatlan lenni, Küküllővárhoz pénzen vett jószágom vagyon, kit Keglevit Pétertől vettem három fél falu, annak

^{19a)} Gr. Lázár Miklós, Erdély főispánjai 208. l.

²⁰ Geneal. Füz. V. évf. 03.

^{21—22} Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. VI 367. Suppl. VIII. 412.

²³ Br. Apor Péter, Syntagma mortuorum 127.

²⁴ Szolnok Dobokamegye Monogr. III: 424. V. 167.

²⁵ Geneal. Füz. IV. évf. 122.

²⁶ Székely Oklevt. VI. k. 80. 81.

²⁷ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. Suppl. IX. 312.

a jobbikát Fayz nevezetűt ő kegyelmeknek hagytam.“²⁸ A következő évben mint Szikszai Györgyné, Bánffi Judit ügyvédje szerepel abban a perben, melyet ez Széchi Kata ellen folytat.²⁹ 1609-ben procurator Lázár János ügyében.³⁰ 1615 nov. 30-án Széplakról felszólítja Kornis Ferenczné, Bornemissza Juditot, hogy javai lefoglalása miatt tegyen tiltakozást.³¹

1616 április havában Bethlén Gábortól három adománylevelet nyer. Április 20-án désfalvi, gálfalvi, sárosi és pócsfalvi javakra; 22-én széplaki, örökölt és szerzemény javaira új adomány czimén és 26-án vajdakuti, vámosudvarhelyi és solymosi javaira szintén új adomány czimén.³² Széplaki javaiba leendő beiktatásának sárdi Simén István a maga s részesei nevében 1617 május 9-én ellentmond.³³ Itt „Széplaki alias Horváth“-nak van írva.

1618. küsmödi özv. Márton Györgyné, Vass Erzsébet ügyvédje.³⁴ Széplakról, 1618 december 3-án írt levelében, Kornis Ferencznek Bornemissza Zsigmond perében felvilágosítást ad.³⁵ 1619 jan. 17-én a kolozsmonostori konvent előtt végrendeletet tesz.³⁶

Meghalt Széplakon 1620-ban, élete 64-ik évében. Eltemetve ugyanott a „felső határon a rét széliben, egy kis halmocskán közel a faluhoz“.³⁷

Neje volt nagy-egrestői Szigethi Pál ítélőmester leánya: Erzsébet, a kitől gyermekei: *II. György, II. Miklós* és *Judit*, bese nyei Tetei Boldizsárné († 1620. decz. 17.)

II. György 1631-ben zálogba veszi Bercsényi Imre kápolnai birtokát.³⁸ 1635 febr. 6. Héjjasfalvi Györggyel együtt fogott bíró Simén Tamás és Gergely jobbágykötésénél.^{38a} Apor Péter az 1676. előtt elhaltak között említi³⁹ Bethlén Krisztinától gyermekei: *István, Zsigmond, Margit* és *Kata*.⁴⁰

Margit zabolai Mikes Györgyhöz ment nőül, *Kata* pedig

²⁸ U. o. IX. 36. 41.

²⁹ Szilágy vm. Monogr. V. k. 607.

³⁰ Endes csal. lev.

³¹ Erd. Nemz. Múz. Bánffi lev.

³² Erd. Nemz. Múz. Simén János leveleinek registr.

³³ U. o.

³⁴ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. VII. 237.

³⁵ Erd. Nemz. Múz. Bánffi lev.

³⁶ U. o.

³⁷ Geneal. Füzetek V. évf. 95. 1.

³⁸ Szolnok Dobokam. Monogr. IV. 213.

^{38a} Erd. Ném. Múz. sárdi Simén János lev. registr.

³⁹ Syntagma mortuorum 135.

⁴⁰ Kolosm. Conv. Prot. M. fol. 186. 187. 188. Prot. III. fol. 106.

nagypestényi Alsó Jánoshoz. Ez utóbbi 1664. decz. 28-án Haller Pál beiktatásánál mint szomszéd van említve.⁴¹

Zsigmond 1660. Árkosi István kérői birtokát elcseréli.⁴² 1663-ban özvegye vajdaszentiványi Vass Zsófia mint szomszéd birtokos van jelen Apaffi Gergely küküllőmegyei beiktatásánál⁴³ Leánya, *Krisztina* előbb ozorai Ajtai Istvánhoz, utóbb alpestesi Balog Zsigmondhoz ment nőül.⁴⁴

II. Miklós 1631. márczius 21-én Sükösd György unitárius főúr testamentáriussa s tőle két kancza lovat kap ajándékba.⁴⁵ 1649. jan. II. Rákóczi György temetésén Küküllőmegyét képviselte. Neje volt nagyercsei Toldalagi Mihály fejedelmi tanácsos, Maros- és Udvarhely székek kapitányának Mihálcz Erzsébettől († Gelenczén 1637.) született leánya: Borbála, a ki Széplakon 1647. decz. 22-én halt el⁴⁶ Hét évvel élte tul nejét. Jedden leánya Köpeczi Jánosné házánál 1654. áprilisben 69 éves korában halt el. Eltemették Széplakon a „felső határon az alsó földre kimenő ut mellett egy halmon”.⁴⁷

Tíz gyermeket hagyott maga után, ezek:

- a) *I. Mihály* 1624. okt. 6-án halt el.
- b) *I. Ferencz* utódaiban a család unitárius vonalát tartja fenn. Életkörülményeire később visszatérek.
- c) *II. János* Kemény János fejedelem bejárója volt. Szép természetű, nagy elméjű ifju. 1664. decz. 28-án Haller Pál beiktatásánál testvéreivel (filiorum generosus quondam Nicolai Petri-tyevith Horváth de Széplak) mint szomszéd birtokos említve.⁴⁸ 1662. jan. 22. Nagy-Szóllós és Hétúr között Kucsuk Mehmet pasával vívott ütközetben a fejedelem oldala mellett esett el.⁴⁹
- d) *Erzsébet* Köpeczi Jánosné 1654. márcz. halt el.
- e) *Krisztina* meghalt 1621. máj. 9.
- f) *Borbála* görögényszentimrei Berzenczei Istvánné.
- g) *Klára* Haranglábi Zsigmondné. Elhalt 1642. decz. 8.
- h) *Judit* désfalvi Balog Ferenczné
- i) *III. Miklós* szül. Széplakon, 1643. jun. 25. Küküllő megyében Kis Sároson járt iskolába, a hol Kőkösi Mihály iskolamester tanította. Azután Apaffi Mihály fejedelem udvarába ment s ott

⁴¹ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjtemény.

⁴² Szolnok Dobokam. Monogr. IV. 343.

⁴³ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. IX. 57.

⁴⁴ Szolnok Dob. mon. II. 84.

⁴⁵ Tört. Tár 1901. évf. 299. 304. Geneal. Füz. III évf. 105.

⁴⁶—⁴⁷ Geneal. Füzetek V. évf. 95, 103.

⁴⁸ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjtemény.

⁴⁹ Geneal. Füzetek V. évf. 95. Czimeres siremlékének képe közölve Berweth Vilmos cikkében: Egy sirkő a nagyszóllósi csatatéren. *Száradok*, 1873. 743—747. l.

(1666. körül) nyolcz évig bejárói hivatalban szolgált.⁵⁰ 1663. jelen van Apaffy Gergely küküllő megyei beiktatásánál.⁵¹ 1669. visszavonult gazdaságába, majd rövid ideig Küküllő megye alispánja lesz, de főispánjával nézeteltérései merülnek föl s ezért megválik állásától. Lemondó levelét Széplakról, 1673. aug. 18. intézi Kun István főispánhoz:

„Kegyelmed nekem irt levelét elvöttem uram, melyből látom micsoda haragja vagyon Kegyelmednek reám, melyen bizon szivem szerint busulok, mivel minden intéseiben vétkesnek magamat nem ismerem, sőt eddig is igyekeztem ugy magamat viselnem, hogy minden conscientiamhoz férhető dologban Kegyelmednek igyekezsem kedvét keresni és becsületét ha holott kívántatott az én kicsiny állapotom szerint promotealni, de ugy látom Kegyelmednek nem kedvit, sőt kedvetlenségít vontam magamra, de erről én nem tehetek Isten vezérelje ugy kegyelmedet a nemes vármegyével együtt, hogy kegyelmednek inkább kedvit kereső, a nemes vármegyének is szabadságára vigyázóbb vicét substitualjon nállamnál“⁵²

1675-ben gyakori érintkezésben van Nemes Jánossal, amint ez naplójában arról megemlékezik.⁵³ 1678. ápr. 26 vette nőül pókai Sárosi János és Ebeni Zsuzsa leányát: Zsuzsánnát, kiről feljegyzéseiben azt jegyzi meg, hogy jó erkölcsű, szelid asszony volt de együtt élésük 14 esztendejét többnyire betegséggel, súlyos nyavalyákkal, sinylődéssel töltötte el. 1685. febr. 12. Medgyesfalván mint közbíró a Bodoni testvéreket Bálintiúth Zsigmondnéval megegyezteteti.⁵⁴ 1688. márcz. 3. felváltja Wass Györgyöt a német katonai stációkhoz rendelt hadi biztosi tisztében.⁵⁵ 1690. októberében Tököly párthiveihez csatlakozik.⁵⁶ Az 1692. márcz. 15 ére összehívott szebeni országgyűlésen erős összeszoklalkozása volt Apor Istvánnal az örmény püspök ügyében. Apor ugyanis megakartá akadályozni, hogy a nem katolikus vallásuak a kérdés tárgyalásába bocsátkozzanak.⁵⁷ 1692. jul. 10. Bethlen Miklós kezéhez 10 gyalogos hó pénzét kézbesíti.⁵⁸ Neje 1693. osztozik Gyulai Anna örökségén, Kalocsán több házhelyet, Kecsed-Szilváson és Réczekereszturon birtokrészeket kap.⁵⁹ Midőn a katolikusok a főkormányszéktől a kolozsvári szász-

⁵⁰ Történelmi Tár 1894. évf. 558.

⁵¹ Erd. Nemz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans. IX. 57.

⁵² U. o. Törzsgyűjtemény.

⁵³ Tört. Tár 1902. évf. 544. 546.

⁵⁴ Geneal. Füz. IV. évf. 3.

⁵⁵ Wass György naplója 71.

⁵⁶ U. o. 103.

⁵⁷ U. o. 151.

⁵⁸ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjt.

⁵⁹ Szolnok Dob. Mon. IV. 194. 263. V. 543.

templomot kérik maguknak, a négy vallásfelekezet 1694. jan. 4-én követeket választ, a kik a kormányzóval az ügyet megtárgyalják. Az unitáriusok közül Makrai Ferencz, Suki Pál, Horváth Ferencz és Miklós voltak a megbízottak.⁶⁰ Gyulatelkéről, 1694. febr. 11. kelt levelében kéri Gyerőffi Györgyöt, hogy szökött jobbágyait szolgáltatassa vissza.^{60a)} Ez év márcz. 28-án is közügyekben fárad. Amint azt Wass György naplójában feljegyzi: „Kétszáz szekereket kelletvén az nemes országnak az németek számára rendelni, bizonyos személyek rendeltettek annak reparálására, ugymint Barcsai Abrahám, Horváth Miklós, Kemény Boldizsár, Pápai Zsigmond uramék és én, (t. i. Wass György) hogy az utakban lévő romlott falukat kivegyük, azokra nem vetvén szekereket és így tizenegy kapura esett egy szekér, melyet az nemes ország eleiben reportáltunk.“⁶¹ Midőn 1698. júniusában Rabutin tábornok katonai executióval akarja az urakon fölhajtani a szükségelt 100.000 frtot; az országgyűlés ezt elkerülendő, Bécsből magazinalis buza árában kapott 60.000 frtot küldi fel H. Miklós és Henter Ferencz által a telhetetlen generalisnak⁶² Erre vonatkozik Wass György feljegyzése is 1698. jul. 13-ról: „kezdtém ratiocinálni perceptióm aránt az országtól rendeltetett és exmittáltatott exactorinak, Horváth Miklós, Henter Ferencz és szász-sebesi királybíró uraméknak.“⁶³ Az országgyűlés és Rabutin között ugylátszik gyakori közvetítő 1698. nov. 15-ről is említi Wass György, hogy „Rhédei Pált, Horvát Miklóst és a szászsebesi királybíróat az generalishoz küldte az gubernium bizonyos dolgok, végett.“⁶⁴ 1699. ápr. 7-én mint a főkormánysezék kiküldötte vesz részt a M.-Vásárhely lakószai között felmerült peres kérdések elintézésében.⁶⁵ Ebben, vagy a következő évben halhatott el, mert további szerepléséről adatot nem találtam. Érdekes családi följegyzést hagyott hátra, melyet e folyóirat lapjain közöltem. Gyermekei:

1. *IV. Miklós*, úgy látszik korán halt el.
2. *Judit Szathmári Istvánné*.
3. *Anna* előbb ürmösi Maurer Mihályné. Özvegyen maradván elmátkásodott Daczó Jánossal. A mátkaságot azonban az asszony alapos okokkal támogatott folyamodására mindkét fél személyes jelenlétében és kihallgatása után, az unitárius zsinat Dicső-szent-Mártonban 1646. jun. 18-án feloldotta. E miatti bosz-

⁶⁰ Wass György naplója 179.

^{60a)} Erd. Nemz. Múz. Mike S. gyüjt.

⁶¹ Wass György naplója 183.

⁶² Erd. Orszgyűl. emlékek XXI. k. 55.

⁶³ Wass György naplója 280.

⁶⁴ U. o. 283.

⁶⁵ Erd. Nem. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Trans.

szüből Daczó a gyűlést ott hagyván átállott az ev. ref. vallásra s egyike lett az unitáriusok legkonokabb üldözöinek.⁶⁶ 1649. Gyulaszeget, melyet férje I. Rákóczi Györgytől nyert volt adományban, Ebeni Istvánnak átengedi.⁶⁷

4. *Krisztina* Szentpáli Istvánné, magtalanul halt el Kalocsai birtokrészét Suki László és testvérei örökölték s azt 1760. Boér Józsefnevel elcserélték.⁶⁸ Végrendelete egy családi följegyzés szerint a Kolozsmonostori conventben „Prot. Küküllő H. 2.“ jelzet alatt őriztetik.

5. *Rebeka* 1756. aug. 17-én halt el s ugyanazon hó 22-én temették el a széplaki sirboltba.⁶⁹

j) *II. Kozma* családja legkiválóbb tagjainak egyike. Mint H. Boldizsár írja följegyzéseiben: „törvényes tábla assessora, törvényekben expertus tudós“⁷⁰ Apor Péter is dicsérőleg említi, hogy „hires táblafia vala H. Kozma.“⁷¹

Szül. Koronkán, 1634. ápr. 8. Már születése nagy örömet szerzett szüleinek, mert eddig csak leány-gyermekeik voltak. Iskolai tanulmányait oda haza Széplakon kezdte. Alig töltötte be a kilenczedik évet, atyja Kissárosra vitte kökői Gödri Mihály iskolamester keze alá. Itt, talán korához mérten is túlszigorú nevelést kapott. Mint naplójában írja: „Kemény fenyítékben, gyakor ostorozásban nevelt.“ Körülbelül négy évet töltött Kissároson. Az elemi ismereteket elsajátítva, a kolozsvári unitárius kollégiumnak lett növendéke.

Erre az időre esik első nyilvános szereplése is. Az öreg Rákóczy György 1648. okt. 10-én befejezte igazán fejedelmi életét. Temetése Gyulafejérvárt, 1649. jan. 14-én roppant fényvel s nagy részvét mellett ment végbe. Horváth Miklós ezen a temetésen mint Küküllővármegye követe szerepelt s magával vitte oda az alig 14 éves fiát is. Ezen alkalmat első gyermekkori emlékeként jegyzi föl naplójában.

A kolozsvári iskolaévek alatt Diószegi Mihály kereskedő házában talált második otthonot, vagy amint ő magát kifejezi, ott volt „asztaltartása.“ Iskolamestere a porosz eredetű Baumgarten Bálint, ki ágostai vallását elhagyva lett unitárius pap. Itt mindössze három évet töltött s 1651. őszén ment haza Széplakra. A következő év tavaszán részt vesz azon emlékezetes gyulafejérvári országgyűlésen, melyre a rendek szomorú aggodalommal gyűltek össze, félve, hogy az életveszélyes betegségben sinylő

⁶⁶ Keresztény Magvető XXI. évf. 356. 1.

⁶⁷ Szolnok-Doboka Monogr. III. k. 576.

⁶⁸ Szolnok-Doboka Monogr. IV. k. 195.

⁶⁹ Keresztény Magvető XXI. évf. 94.

⁷⁰ Geneal. Füzetek V. évf. 106.

⁷¹ Syntagma mortuorum 220.

fejedelem utódáról kell gondoskodniok. Ezen az országgyűlésen Bethlen Ferencben kegyes pártfogót talált. Ő ajánlotta be ugyanis Lázár György ítélőmesterhez, kinek kancelláriáján (1652—1656.) négy évet töltött. Itt ismerkedett meg a törvények szövevényes szálaival. Közbe-közbe hadjáratok idején letette a tollat s édes atyja helyett a kardot forgatta. Majdnem teljes bizonyossággal következtetem, hogy résztvett Kemény János vezérlete alatt Lupul vajda ellen vezetett hadjáratban.

1654. tavaszán elhalt az édes atyja s ebből következőleg sok anyagi gond és kellemetlenség hárult reá. Habár a testvérek közegyetértéssel Toldalagi Mihályt és Angyalosi Istvánt kérték fel osztoztatónak, az osztozkodás mégis sok kellemetlenkedés között esett meg. Míg az egyenetlenkedések idején történt, hogy felgyújtották az egyik cselédházat s majd oda égett minden ingóságuk, sőt ők maguk is.

Hét testvére még gyermekkorban maradt árván, azok neveltetése és a gazdaság vezetése is az ő fiatal vállaira nehezedett. Ezek daczára is szakit magának időt, hogy legalább néhánéha az ítélőmester kancelláriájára mehessen „tanulás okáért.“

II. Rákóczy György sok gondolkozás után határozta el magát a lengyel hadjáratra. S ha tudta volna, hogy milyen népszerűtlen „gondolat“ volt ez, bizony hiszem, hogy letett volna róla.

H. Kozma is csak kénytelen-kelletlen köti fel kardját. Fel is jegyzi naplójába: „a fejedelem indula Lengyelországra, jó szomszédira, a kik sohasem magának, sem az országnak nem vétettek. Kevés volt a hazafiak közül, a ki jó kedvvel ment volna arra az országra hadakozni, de a kételenség elvitte.“ Már az első lépés is emberi erőt fölülhaladó megerősítésbe került. A tél roppant erővel köszöntött be, erős hideg, általános fagy volt, de a mint a roppant hadsereg elindult, egy meleg déli eső felolvasztá a rengeteg sok havat s az utakat óriási árviz öntötte el. Így mászták meg a Priszlopot és Becskideket a sikos jég miatt járhatatlan utakon. Kimondhatatlan fáradalmak árán jutottak márcz. 28-án Krakkó falai alá. Rákóczi a bevonulásnál királyi pompát akart kifejteni, de a kedvezőtlen időjárás nagy csorbát vágott rajta. Csak két napot töltött itt, aztán neki indult küzdelemteljes utjának. Krakkó parancsnokává Bethlen Jánost nevezte ki s melléje magyar őrséget rendelt. Viszont a svéd király Fersen Fábíán vezérlete alatt svéd katonákkal erősítette a magyar őrséget.

H. Kozmával itt már mint Bethlen János titkárával találkoznak. Együtt szállásolják el őket Trizniker Pál házában. Ez ugyilátszik Magyarországról beszakadt tót ember volt, egyetlen Krakkóban, a ki magyarul is beszélt. Annyira megszerette a fiatal H. Kozmát, hogy mindjárt fiának fogadta. „Kötelezett atya-

ságát rajtam hűségesen megmutatta, valami házatáján volt, megtagadva tőlem nem volt, melyet mind szeretetének jelei voltak; de én mégis félelmes voltam, mivel mi magyarok ellenségei voltunk annak a helynek, noha köztük és velek laktunk. Midőn a városból kijöttünk volna, per pacificationem végbe ment, akkor elhittem az én atyámnak hozzám való jó affectussát, s tökéletes-ségét, mivel az utra praebendával készített, könyezve bocsátott el.“

A fejedelmet cserben hagyták a svédek: „sine navi et remis in mari.“ A csalárd Sapiaha egyenesen a tatárok torkába vezette a magyar sereg zömét. Kemény János élén az egész hadsereg Krimbe hurczoltatott fogságba. Ilyen körülmények között valósággal szerencsésnek tűnhetik fel a krakkói megszálló sereg sorsa. Megalázó feltételek mellett bár, de szabad elvonulást nyertek. Bethlen János „mellére tévén a kezét“ esküt tett a lengyel királynak, hogy a vezetése alatti sereg harácsolts javakat magával elvinni nem fog. „A hadakat is megesketteti azon. Mégis találkoztak olyak, a kik nem gondolván a következhető veszedelemmel, hoztak bitang marhát ki Krakkóból.“

Jellemző H. Kozma lelkiismeretes gondolkozására, hogy ő daczára annak, hogy fogadalmat nem tett, mégis hivebben tartotta be a harácstilalmat, mint a sereg bármelyik esküt tett tagja. „Én noha esküt nem tettem, de minthogy bitangon kapó nem voltam, nem hoztam egyebet ki abból az országból, hanem három könyveket, egy lóralvaló lengyel kantárt, szügyelöstől, farmatringostól, a melynek az ezüstjét és csinálását igaz pénzemen vettem volt. Voltak nekem is odabenn kezembe jött egyetmásim; könyveim felesen, de mindazokat s egyebeket is adtam egy lengyel iffiu legénynek, a ki egy fedél alatt lévő szálláson volt velem.“

Mint Bethlen János titkára ő készíttette a behódolt faluk protectionalis leveleit. Ezekből aprólékos jüvedelmei voltak. „En ezt is nem jó uton kezemhez jött pénznek tartottam, de kihozására két bizodalom vitt, egyik az, hogy láttam magát is Bethlen Jánost a generált oly egyetmással vásárlott jókat kihozni; másik az, hogy ha szintén felcirkálták volna is az én rejtekhelyemet s pénzt találtak volna, szörin nem ismerték volna meg, melyeket vittem innét oda, s melyeket gyűjtöttem ott. De ez pénznek is nem érzettem állandó hasznát, mert nagyobb része a töröknek ment adóba.“

A krakkói őrség szabad elvonulását biztosító okiratot Hasfeld marschall 1657. aug. 14. írta alá.⁷² Nyomban fel is kerekedett a tábor. A Visztulán vert hid előtt volt kifeszítve a lengyel király sátora. A sereg ott megállapodott. Bethlen Jánost a király sátrába vezették s ott a királytól bucsut vett. „Mint-

⁷² Erd. Orszgyül. Emlékek XI. k. 278.

egy fél mérföldnyire Krakkótól estve naplementekor megszállánk és ott hálván, ezzel megindulánk. Isten Ő szent felsége gondviselése után békével jöheténk ki Makovicza vára felé Lengyelországból. Makovicza alatt Zborowon harmadnapig nyugovánk, jól laktunk magunk s lovaink. Zborowról harmadnapján megindulánk és jöttünk onnét Zemplény felé és ott a hadak általköltözvén a Bodrogon, Bethlen Jánost az öreg Rákóczy Györgyné hivatá Sárospatakra. " Bárha Bethlen János hűséges „iródeákját“, H. Kozmát is magával vitte erre a találkozásra, Kozma naplójában csak futólag említi a sárospataki tanácskozást. Pedig kétségtelen, hogy itt dőlt el akkor Erdély sorsa. Ugylátszik az öreg fejedelemasszony nem tudta fia ügyének megnyerni Bethlen Jánost. S azon nincs is csodálni való. A kik végigküzdötték ezt a szerencsétlen hadjáratot, elvesztették bizalmukat a fejedelem iránt. A roppant kudarc megkeserítette a szíveket s gyűlöletet keltet a szenvedések vélt okozójával szemben. Legfőbbképpen Bethlen Jánosnak és Barcsai Ákosnak lehet tulajdonítani, hogy a porta haragja Rákóczi iránt az engesztelhetetlenségig fokozódott.

Kozma közvetlenül Bethlen János befolyása alatt lévén, érthető, hogy a sárospataki tanácskozás után többé Rákóczy hive nem lehetett. Bizonyos meglepéssel említi ugyan, hogy a midőn Vencsellőn Rákóczyné udvarházához szállottak, az öreg fejedelemasszony szekereken vacsorára „praebendát“ küldött nekik, de ez csak a fáradt utasban felköltött jó érzés megnyilatkozása volt. A már hazájába visszakalauzolt sereget, Bethlen Jánossal együtt elhagyva, sietve mennek Désre. Augusztus 31-én érkeznek ide s meghálva másnap reggel már Szamosujvárt vannak, a hová a fejedelem „a szomorú országnak gyűlést hirdetett.“

Itt történt a szomorúsággal, bánattal, keserőséggel teljes találkozás. Hiszen alig volt az országban ember, a ki tatárabságban sinylődő rokonát ne siratta volna. Ő maga is meghatóan írja le naplójában ezt a jelenetet.

„Barcsai Ákos az összegyülekezésnek helyén lévén és minket látván, kijövének előnkbe és köszöntének bennünket, könnyes szemmel excipiálván mi egymást, mivel már az édes nemzetünknek rabságra való esése az ők és mi füleinkben is elhatott volt. Mi felőlünk is, valakik Krakkóban voltunk, semmi reménysek nem volt. Ha láttál valaha szomorú gyülekezetet, a volt ez, mivel ott láthattad volna, hogy a sirás és zokogás miatt a rendszerint folyni szokott szók félben hagyattanak és jó ideig hallgatásban volt az egész gyülekezet. Ki apját, ki fiát, ki bátyját, ki öcsését, ki barátját, ki rokonát, ki felebarátját, ki szolgáját, ki hazáját, ki nemzetét, ki a magyarnak égig felhatott hírének, nevének eltapodását, ki a szegény hazára, s abban megmaradott

kiécsin nemzetre következhetõ veszedelmet emlegetvén. Ugy, hogy nem volt senki abban a gyülekezetben, a kinek a sirásra elégséges materiája nem lett volna. Oltalmazzon az Isten õ szent felsége, hogy te olyant láss!“

A lepergett könnyecseppek nyomán a bosszu érzése kelt. Bethlen János kiaknázva a helyzetet, azonnal neki állott Rákóczy trónjának megdöntéséhez. Az elégületlenek és duzzogók között teljes erővel szította a tüzet.

A szegény fejedelem láztól gyötörve feküdt a várban. De már betegségét sem hitték el neki. Maga H. Kozma is a kételkedõkkel tart: „nem tudom beteg volt-é? avagy csak simulalta, várván a szomorúsággal teljes ország odagyülekezett rendeinek õ hozzája való maga alkalmaztatásokat. En inkább hiszem, hogy színes betegsége volt.“

A fejedelem nem volt többé ura a helyzetnek, nem lehetett többé „absolutus fejedelem.“ A nov. 2. Gyulafejérvárt összegyült rendek Rhédei Ferenczet választották meg fejedelemnek. A hatalom tényleges birtokosai ellenben Bethlen János, Haller Gábor és Barcsai Ákos a kinevezett kormányzók lettek.

Rhédei eskületétele végett 1658. jan. 9. összehívott országgyűlésre választatott meg H. Kozma legelső izben Küküllõvármegye követévé. Ekkor még alig töltötte be a 24-ik évet s máris újabb kitüntetés várakozott reá. Ugyanis Bethlen János Küküllõvármegye főispánja lett. E méltóságában sem akart megválni az õ hűséges fegyvertársától, a legutóbbi évek küzdelmeiben és szenvedéseiben osztályosától: Maga mellé alispánnak H. Kozmát választotta meg. Szerénykedõ tiltakozással fogadja a választást, de a hatalmas pártfogó akarata ténynyé vált. Naivitásig menõ őszinteséggel írja naplójában, hogy a választás igen kedve ellen vala, „mivel igen gyermekes voltam mind időmré, s mind ahhoz kívántató experientiámra nézve.“

Pál fordulása reggelén egész Erdély egy nagy politikai következetlenségbe esett: Rákóczit visszaültették székébe. Cselekedetüket a Rákóczy által vezetett hadak megjelenése még nem teszi eléggé elfogadhatóvá.

H. Kozma első hivatalos funkciója az volt, hogy a Sebes vize mellett a küküllõvármegyei hadak élén lustrát áll és *Barcsai Ákos* kezébe Rákóczy Györgynek hűségesküt tesz. Ugyanazon Barcsai Ákos veszi be a hűségesküt, a ki csak egy pár hónap mulva karddal a kezébe foglalja el Rákóczy trónját.

Rákóczy végső erejének megfeszítésével küzdött az ellene irányuló áramlat ellen, de szívósságával csak a török beütést erőszakolta ki. A hadvezető nagyvezér Barcsai Ákost tette meg fejedelemnek. „Barcsai Ákos bé megyen Jenő alá a török fővezérhez és ott maga tudja Barcsai Ákos, mint tractálták Rákóczy

fejedelem dolgát és a haza állapotát, elég, hogy a maga részéről fejedelemséget nyert magának.“

H. Kozma eddig is csak kénytelenségből volt Rákóczy hive, most annak bukásával meggyőződésből állhatott Barcsai mellé. Résztvesz a Keresztesmezőre hirdetett lustrán, de már nem mint egyszerű hadrakelt nemes, hanem, mint Barcsai egyik testőre. Ő viszi meg a hirt a fejedelemnek, hogy Rákóczy fenyegető hadai a vidéken kóborolnak. Hűségesen résztvesz minden hadi mozdulataiban. Csak Déván, midőn a fejedelem összes hadait elengedi, válik meg tőle: „mi is megoldók a kereket, s ki imide, s ki amoda ibamus, quo poteramus.“ Daniel István és Péterrel megy Óralja-Boldogfalvára Kendeffi Gábor házához. Ott találja őket Rákóczy felszólító levele, hogy csatlakozzanak ő hozzája. Kénytelen-kelletlen eleget tesznek a felszólításnak s bevonulnak Rákóczy táborába; de ott látva, hogy velük nem sokat törődnek, éppen csak azt várja meg, míg Rákóczy „délálom alunni lefeküvék“, azonnal felkerekedik s haza megy Széplakra.

Odahaza kellemetlen hírek várják. Elhíresztelték róla, hogy Törökországba menekült. Testvérei a prédáló hadak elől Segesvárt huzódtak meg. Ezek miatt neki se lehet otthon maradása. Kemény Simonnal együtt Udvarhelyre, onnan Marosvásárhelyre mennek, onnan pedig vissza Bonyhára.

Utójára lobbant fel Rákóczy szerencse csillaga. Egypár mérész hadi mozdulattal Erdély urává lett. Barcsai az általa ostromolt Szebenbe szorult. H. Kozma is, ha a zaklatásoktól menekülni akart, kénytelen volt Rákóczy zászlója alá szegődni. Ott van annak legutolsó csatáján, a szerencsétlen fenesi ütközetben. De ha már kardot vont, becsületesen meg is harczolt.

„Megütközénk erős ütközettel, ugy annyira, hogy a kopia ropogás nemkülönbén hallatott, mintha sűrű gyalogság lövöldözött volna egymáshoz; de meg is vere a török bennünket.“

E szerencsétlen harcz után ismét visszatér Barcsai mellé. Elkiséri Ali basa táborába. Leirja hideg fogadtatásukat s végre fogságba vételüket. Itt szakad meg rendkívül érdekes naplója.⁷³ Elete egyéb körülményeit már csak közvetett forrásokból ismerjük.

Amint elvonulnak Erdély felett e zivatáros napok, ő is igyekszik békés háztáját alapítani. Ez időbe esik házassága Folthi Borbálával, Folthi Farkas és tancsi Földvári Erzsébet leányával. Anyai ágon Földvári Ferencz és Macskási Anna unokájával; Macskási Pál szép unokájával. Ezt azért tartom szükségesnek megjegyezni, mert egy később említendő birtokper megértéséhez szükséges. Könnyebb áttekintés kedvéért álljon itt a perben szereplők vérségi összeköttetését feltüntető táblázat is:

⁷³ THALY KÁLMÁN: Tört. Kalászok.

I. TÁBLA.

Radochi Petrichevich Miklós 1.
1. Csaholyi Katalin
2. Széplaki Boldizsár

a: I. Kozma
sz. 1523. † 1590. IV. 28.
dersi Petki Borbála
† 1595. II. 7.

Klára
1. bikali Vitéz Miklós † 1602.
2. Macskási Mihály
3. oltszemi Mikó György
† 1616. X. 15.

b: I. János
sz. 1559. † 1620. I. 19.
Szigethi Erzsébet
sz. 1572. † 1616. II. 17.

I. György
1608. végr.
uzoni
Béldi Erzsébet

I. István

I. Ferencz
† 1603.

I. Gábor

II. György
1631. 1635.
Bethlen Krisztina

Judit
† 1620. XII. 17.
besenyei Tetei Boldizsár

Borbála

Anna

Judit
† 1598. IV. 9.

II. István
†

Zsigmond
Vas Zsófia
1663. özv.

Margit
zabolai
Mikes György 2. n.

Torockzai István Barcsai Ákos † 1661. VII. 4.

II. Kozma
sz. 1634. IV. 8.
† 1690. VI. 23.
Folthi Borbála

II. Ferencz
I. II. tábla

II. János
† 1662. I. 22.

Erzsébet
† 1654. III. 27.
Kőpeczy János

I. Mihály
† 1624. X. 6.

Erzsébet

I. Boldizsár † 1736. XI. 25.
1. vargyasi Daniel Zsuzsa † 1712. e.
2. zsuki Suki Klára † 1720.
3. désfalvi Simon Sára † 1771.

III. Ferencz

IV. Miklós
sz. 1682. X. 12.

Judit
sz. 1680. I. 15.
1703. VI. 15.
Szathmári István

a: I. József

III. István

I. Sámuel

Borbála

b: II. Boldizsár
sz. 1714. VII. 4. † 1777. XI. 29.
1. vargyasi Daniel Judit
esk. 1742. III. 12. † 1764. I. 20.
2. Enyedi Anna esk. 1766. VI. 5.

Mária
Katalin
kénosi
Sándor József
esk. 1736. VI. 20.

I. Elek
sz. 1745. V. 4.
† 1749. VIII. 18.

J. Sándor
sz. 1749. VII. 31.
r. kath. 1766.

II. Elek
sz. 1760.

I. Dániel
sz. 1743. XII. 29. † 1802.
gr. Toldi Mária

I. Farkas
sz. 1768. † 1816. XII. 10.
sepsisztgyörgyi Daczó Borbála

II. Dániel
† 1842. VI. 25.
Gr. Lázár Éva
sz. 1780. † 1857. III. 24.

Ignác

Albert
sz. 1800. † 1874. VI. 13
Br. Szentkeresztih Zsuzsa
sz. 1807. esk. 1826. † 1872. XII. 4.

Mária
sz. 1799.
† 1818. XII. 2.
gr. Mikó Miklós

III. Dániel
sz. 1805. † 1864. III. 7.
gr. Toldi Kata

Lázár
sz. 1807.
† 1851. II. 5.

VI. János
sz. 1801. VI. 14.
IV.

Róza
sz. 1830. † 1891. V. 26.
Daniel Imre
sz. 1809. esk. 1859.

Berta
sz. 1833. † 1893. X. 19.
csiksztodomokosi
Sándor László

I. Béla
sz. 1834.
1. Csapó Johanna
2. Macskási Lára

II. Samu
sz. 1869. † 1885.
V. 14.
1. Petki Adél
2. Bárány Róza

Emma
sz. 1834. I. 28.
gr. Firmius Pius
sz. 1824. esk. 1856.
† 1869.

gr. Horváth
br. Josika József
† 1836.

a: Vilma Róza
sz. 1865. sz. 1867.

b: Zsuzsa Laura
sz. 1872. sz. 1873.
K. Nagy Istv.

III. Gábor sz. 1875
Berta sz. 1877. † 1892.
Tima sz. 1877. † 1892.
Erzse sz. 1877. † 1892.
† 1905. VI. 2. † 1892.
Szentkirályi
Margit
esk. 1903. I. 31.

a: II. Béla
sz. 1873.

IX. Ferencz
sz. 1874.

b: Emil
sz. 1881. VIII. 24.
ónodi Veress Margit

III. János

Emil
sz. 1906. X. 16.

Mária

p. 1584. † 1563. II. 14.

na

Kata
orbai Orbai László

Margit
alsócernátoni Damokos Domokos

II. Miklós
sz. 1593. † 1654. IV. 12.
ercsei Toldalaghi Borbála

Kata
Merczegh András
k. Alsó János
1693.

Krisztina
sz. 1651. V. 9.

Borbála
g.-szt.-imrei
Berenczei István

Klára
† 1642. XII. 8.
Haranglábi Zsigmond

Judit
désfalvi Balogh Ferencz

III. Miklós
sz. 1643. VI. 25.
esk. 1678. IV. 26.
Sárosi Zsuzsa

Krisztina
sz. 1688. IV. 20.
Szentpáli István

Anna
sz. 1686. VIII. 24.
Maurer Mihály

Gábor
sz. 1691. IV. 6.
† 1694. IV. 20.

Rebeka
sz. 1696. X. 19.
† 1756. VIII. 17.

János
sz. 1681. II. 11.
† 1685.

II. József **Károly** **Zsófia** **Gábor** **c: Judit** **V. Miklós** **Zsigmond** **János**
† 1753. VII. 6. sz. 1737. I. 8. † 1798. † 1762. VI. 24.
† 1797. VIII. 30. bágyoni
Toroczkai Mihály Váro Erzse
esk. 1765. XI. 19. esk. 1754. VII. 19.

Antal
sz. 1758.

VI. Miklós
sz. 1766. † 1814. VII. 14.

Teréz
† 1794. VI. 14.
vargy. Daniel Elek

Zsófia
P. Horváth Ferencz

Zsuzsa
gr. Teleki Ádám
sz. 1703. VIII. 1. 7.
† 1769. XI.

1770.

III. Zsigmond
br. Bánfi Mária

Mihály
† 1857. IV.
1. Kendeffi
Krisztina
2. br. Inczédi
Mária

Teréz
1. Weér László
2. Hatfaludi Elek

Polyxena
Péchy István

Mária
† 1841. X. 10.
1. gr. Teleki Ádám
2. Becskí Károly

Zsuzsa
† 1856. XI. 15.

Emilia
† 1865. sz. 1813. X. 31. † 1862.
IX. 23.
Toldi gr. Rindsmaul Adalbert
sz. 1810. esk. 1836. XII. 6. † 1873.
21. VI. 22.

b: VII. Miklós
1861: **Br. Horváth-Inczédi**
Seethal Karolina

Jozefa
† 1849. V. 10. † 1905. V. 30.
Gr. Wass Ádám gr. Rhédei
Johanna

Lajos
sz. 1834. I. 20. † 1899. VII. 6.
gr. Bethlen Irma
sz. 1844. VII. 22.
esk. 1862. X. 4.

Kamilla

Kata **Eugenia** **Jozefa** **Ilona**
sz. 1865. gr. Attems Károly † 1891. VI. 29. † 1882.
gr. Vetter v. d. sz. 1869. esk.
Lillie Ferdinand 1898. VIII. 10.
sz. 1856. esk. 1884.

János **VI. Kozma**
sz. 1866. IV. 15. sz. 1864. I. 1.
† 1882. VIII. 7. † 1884. X. 28.

Macskási Pál

Macskási György				Macskási Anna Földvári Ferencz		
Macskási Anna Felvinczi Miklós		Macskási Klára Kun István		Földvári Pál Toroczkai Borbála		Földvári Erzsé Folthi Farkas
Földvári:	György	Mihály	Persi	Palkó	Klára	Folthi Borbála P. Horváth Kozma

1663. jelen van Apaffi Gergely kükküllőmegyei beiktatásánál.⁷⁴ 1664. decz. 28. Haller Pál beiktatására kiküldött fejedelmi megbizott.⁷⁵ 1665-ben 200 frtot kínál Köpeczi Jánosnének a kiszőlősi zálogos birtok kiváltására.⁷⁶ 1672—1683. bensőbb összeköttetésben van Nemes Jánossal, amint ez naplójában azt többször említi.⁷⁷ 1678. febr. 28-án az erdélyi három nemzet nevében, Paskó Kristóf hamis követsége miatt készített tiltakozó iratot aláírja.⁷⁸

Ugyanazon országgyűlés, mely Paskó álkövetségét tárgyalta, perbe fogta Kapi Györgyöt a portai adó beadásával megbizott főkövetet is. A vádpontok szerint összejátszott Zolyomi Miklóssal s a pártütők követével, Paskóval. Odakölcsönözte neki lovát és ruháját, a mikor ez a török vezérhez ment. Zolyominak 10.000 tallért adott az adóból. Az adót a török vezérnek adta s nem a császárnak magának. A portán elintézetlenül hagyta a dolgokat.

Kapi megkísérelte szóval is, írásban is védekezni a gyanúsítások ellen, de sikertelenül, mert a fejedelem elfogatta és Déva várába záratta. Jószágai nótára kerültek. Ezek között tévedésből olyanok is, melyeket végérvényesen Macskási Pál utódaira még 1656. novemberében átruházott. Az imént közölt táblán szereplők e miatt 1678. febr. 23-án terjedelmes tiltakozó iratot nyújtanak be a fejedelemhez. Hunyad-, Zaránd- és Aradvármegyében fekvő falvaik felszabadítását kérvén.⁷⁹ Bárminő igazságos is volt azonban kérelmük, az ügy igen nehezen közeledett a végleges megoldás felé. Csak két év mulva juthattak igaz szerzeményeikhez. Ekkor is csak úgy, hogy egy részt kiszakítottak a vitás területből s azt odaajándékozták a fejedelemnek: Apaffi Mihálynak s nejének Bornemissza Annának. Kászoni József és Gálfalvi Gergely előtt Gyulafejérvárt, 1680. jun. 12-én lépnek szerződésre. „A Macskási familia és néh. Kapi György⁸⁰ között 1656. nov.

⁷⁴ Erd. Nemz. Múz. gr. Kemény J. Dipl. Trans. IX. 57.

⁷⁵ U. u. Törzsgyűjtemény.

⁷⁶ Endes csal. levé.

⁷⁷ Történelmi Tár 1902. évf. 535. 546. 1903. évf. 86.

⁷⁸ Erd. Nemz. Múz. gr. Kemény J. Dipl. Autogr.

⁷⁹ Erd. Nemz. Múz. Toldalaghi levé.

⁸⁰ Időközben a dévai vár börtönében elhalt. Cserei Mihály regényes színezetet akar adni halálának, azt írván róla, hogy két hű cseléde kötél-létrán elakará szöktetni de a kötél elszakadt, Kapi a szirtre zuhant s úgy halt meg.

26. Gyulafejérvárt celebrált contractusnak tenora szerint hunyadvármegyei Aranyi kastélyhoz⁸¹ és bokai udvarházhoz a Macskási famillát igazvérség szerint illette azon contractusban specificat jószágokat kegyelmes urunk kezekbe és birodalmakba adá. A Macskási familia háládatosságát akarván megmutatni, Hunyadvármegyében Nagy Oklosi belső portióit, öreg majorságát s szőlőt adák és transferálták kegyelmes urunknak és asszonyunknak.⁸² Ugylátszik azonban, hogy ezt a szerződést sem itélték eléggé megnyugtatónak, ezért egy pár év múlva arra kéri a fejedelmet, hogy őket donatió alakjában erősítse meg ezen javaikban. Apafi Mihály 1686. nov. 15-én teljesíti kérésüket. A diplomának igen érdekes része az, a melyben a Macskási család érdekeit írja le. Ezt és a birtokokra vonatkozó részt itt kivonatossan adom: „tum vero benigne praemeditati, et certo persvasi nobilis illa et antiqua familia Macskasiana Nagy Rapoltiana persequi et amplius (prout memoriae proditum est) secula quanta et quam multa circa patria et regni hujus nostri Transylvaniae, partiumque Hungariae eidem annexarum, eorumque principum piae memoriae praedecessorum videlicet nostrorum negotie, pro ratione temporum et necessitate rerum praestare potuerint praestiterintque; officia dignum insuper habentes respectarum fidelitatis fideliumque servitorum meritis fidelium nostrorum, generosorum, et egregiorum *Cosmi Petriyevith Horvath de Széplak* tabulae nostrae industriae jurati assessoris, Nicolai Kun de Osdola, Blasii Bodoni, de Vajda-Sz.-Ivány, Stephani Kopasz de Vád, Petri Macskási de Benczencz, Georgii et Pauli Földvári de Tancs, Andreae Buda de Galacz, Josepho Felvinczi de eadem Felvincz, Georgii Kakucsi de Felső-Kápolna, Johannis Felszegi de Ujfalu et Gasparis Henter de Sepsi-Sz.-Ivány ex eadem familia Macskasiana Nagy-Rapoltiana partium praepagatorum parim nexu affinitatis per legitimum et Christianum matrimonium eidemque unitorum et associatorum, quae ipsi nobis ac huic regno nostro Transsylvaniae partibusque Hungariae eidem annexis postea quam habenas ejusdem divinitas nobis concessus moderandas suscepimus secundum posse, in omnibus necessitatibus et occassionibus quilibet eorum fideliter, exhibuerunt, ac in futurum etiam exhibitores ipsos et impensuros nimine dubitamus, totales itaque; et

⁸¹ 1590. márcz. 9. Macskási Ferencz új adomány czimén kapja. Miként jutott Kapi György birtokába? nem tudom, de tényleg benne lakott s csak az 1656-ki szerződéssel jön vissza a Macskásiak kezére. Még egy regénk is itt szerepelteti Kapi Györgyöt. Mondván, hogy egy napon Mária, Anna és Borbála nevű leányai a vár ablakából a Marosra néztek, hol könnyű kedélyű székely tutajosok haladtak. Ezek elég merészek voltak csintalanságból Kapi leányaira nyeríteni: miért is Kapi utánok küldött, lehuzatta őket, s mint a lovakra patkót vezetett. (Kóváry L. Erdély régiségei 216. l.)

⁸² Erd. Nemz. Múz. Toldalaghi lev.

integras portiones possessionarias, in *Nagy-Rápollt*, et *Pislincz*, domosque, et curias nobilitares ibidem, ac *Aranycastellumque*; ibidem, totalem et integram possessionem *Bokaj* domumque, et curiam nobilitarem ibidem, totales similiter et integras portiones possessionarias in *Kis Rápollt*, alias Totfalu, *Gyertyános* alias *Kerpenes*, *Bulbuk*, *Alsóvárosvize*, *Felsővárosvize*, *Ludest*, *Kosztet*, *Kis-Oklos*, *Nagy-Oklos*, *Bosorod*, *Kitid*, *Szacsel*, *Felső-Kalán*, *Felső-Nadárd*, *Bunyika* totalia, necnon integra praedia *Hosdo* et *Buten*, in Hunyadiensi totalem insuper et integram possessionem *Szeregyszó*, alias *Szereghai*, ac totale et integrum praedium *Plop*, in Albensi sic dictis possessionibus, praediis, portionibus, possessionariis et comitatibus existentibus, habitas et habita, quae a longa temporum serie praementionatam familiam *Macskásianani*, *Nagy-Rápolltianam* possedis ac tanta existent. Quapropter praespecificatas totales et integras portiones, totum item ex omne jus nostrorum regium, memoratis *Barbarae Folthi* etc. novae nostrae donationis titulo gratiose danda, donanda etc.⁸³

Kozma életének legutolsó éveiről nincs adatom. Széplakon, 1690. jun. 23-án 56 éves korában halt meg; „fekszik ugyan Széplakon édes eleinek koporsójában“.⁸⁴ Özvegye 12—14 évvel élte tul. 1692-ben megbizottat küld egy szamosujlaki beiktatáshoz.⁸⁵ 1702—1703. Melegföldváron és Szilágysámszonban birtokos.⁸⁶

Gyermekei:

a) *Erzse*,

b) *III. Ferenc* és

c) *Boldizsár* saját följegyzése szerint⁸⁷ vargyasi Daniel Ist-kissebbik leányát *Zsuzsánnát* vette feleségül. Egy 1714-ben véghez vitt esketésben bibarczfalvi *Osváth Ferencz* vallja, hogy néhai Daniel *Zsuzsánná*, *Horváth Boldizsárné* kiházásításakor adának: hat lovat, egy hintót, száz aranyat. Azt is vallja, hogy néhai Daniel *Istvánné*, *Kemény Zsófia* vékonyan házasította s azt, hogy „valami ezüst, arany és kövér marhájok néhai üdvözült Daniel *Ferenczné*, *Béldi Judit* asszonyról maradtanak is kegyelmekre.“ Szerinte az ezüst kupák, aranyos virágos kupák, ezüst aranyos mosdó, korszójával együtt *Béldi czimerrel* voltak ellátva. Ezekon kívül több ezüstneműt és ékszert sorol fel, a többek között jóféle nyakravaló gyöngyöket, zaphiros medált, arany lánczokat, gyűrűket stb.⁸⁸

⁸³ Lipót 1703. decz. 5. hit. átiró és megerősítő oklevele Erd. Nemz. Múz. Toldalaghi lev. t.

⁸⁴ Geneal. Füz. V. évf. 95. l.

⁸⁵ Szilágyvm. Monogr. V. k. 615.

⁸⁶ Szoln.-Dob. vm. Mon. V. 156. Szilágyvm. Monogr. V. k. 615.

⁸⁷ Geneal. Füzet. V. évf. 106.

⁸⁸ Daniel csal. lev. t.

Felesége és négy gyermeke korán elhunyt. Egyik sem ért nagy kort, ketteje: *Borbála* és *Sámuel* édes anyjukkal együtt bujdosásoknak idején, hazájokon kívül halt meg. Ketteje pedig: *József* és *István* a széplaki temetőben nyugszik.

Másodszor Suki Pál nagyobbik leányát, Suki Klárát vette nőül, kitől hat gyermeke született. *Kata*, *II. Boldizsár*, *József*, *Gábor*, *Mária*, ki 1736. jun. 20. tartotta esküvőjét kénosi Sándor Józseffel⁸⁹ és *János*.⁹⁰

Nevével már 1702 ben találkozunk, ekkor Szilágy-Sámsonban birtokos.⁹¹ 1734. jan. 27. désfalvi id. Simén János három leányát: Margitot, Justinát és Rebekát az örökölt ingóságokban megosztottatja.⁹²

Második neje is megelőzte őt a halálban. Horváth Miklós egy genealogiai táblán megjegyzi, hogy Suki Klárát tették legelsőnek be a széplaki kriptába.

Harmadszor is megnősült. Ekkor désfalvi Simén Sárát Simén György és Földesi Erzsébet leányát vette el. Ettől *II. Zsigmond*, *V. Miklós* és a már csak mint postumus született leánykája *Judit*, mert ő 1736. nov. 25. Széplakon „igen szép csendesen“ elhalt. Decz. 16-án temették el a széplaki sirboltba, melyet ő maga készíttetett 1720-ban felesége számára.⁹³ Özvegye 1740. jun. 9. III. Károly királytól tanuvallatásra felhatalmazást nyer.⁹⁴ 1749. jun. 24 én Simén András és részesei felszólítják, a széplaki határon közösen birt osztatlan javak felosztására.⁹⁵ Ez a Simén Sára Széplakon 1771-ben halt meg.⁹⁶

II. Zsigmond meghalt Széplakon 1762. jun. 24. eltemetve ugyanott aug. 20-án.⁹⁷

Zsófia meghalt Széplakon 1753. jul. 6. Eltemetve ugyanott szept. 10-én.⁹⁸

Judit atyja halála után két hó mulva 1737. jan. 28. született Tancson.⁹⁹ Esküvője Toroczkai Mihálylyal 1765. nov. 19-én volt Széplakon.¹⁰⁰ Meghalt Toroczkószentgyörgyön, 1797. aug. 30-án s ott is temettetett el.¹⁰¹

V. Miklós 1754. jul. 9. tartotta lakodalmát, Sövényfalván

⁸⁹ Keresztény Magvető XXI. évf. 90.

⁹⁰ Geneal. Füz. V. évf. 106.

⁹¹ Szilágyvm. Mon. V. k. 615.

⁹² Erd. Nemz. Múz. Törzs. gyűjt.

⁹³ Keresztény Magvető XXI. évf. 90.

⁹⁴ Erd. Nemz. Múz. Toldalaghi lev.

⁹⁵ Erd. Nemz. Múz. Pálffy Mihály adom. Lymbus.

⁹⁶—⁹⁸ Keresztény Magvető XXI. évf. 98. 96. 93.

⁹⁹ U. o. 90. l.

¹⁰⁰ U. o. 97. l.

¹⁰¹ Gyászjelentés Erd. Nemz. Múz. könyvt.

Váró Erzsébettel, Váró Mihály és Henter Erzsébet leányával.¹⁰² 1772. jan. 25. nagycsergedi Ignát Péter szerkerét és ökreit behajtják udvarába, a miből „tridualis processus“ keletkezik.¹⁰³ Ugyanezen év jun. 27. sárdi Simén Elek fogja pörbe a malom árkan alól levő porondos hely miatt.¹⁰⁴ 1780. ápr. 26 án a maga és testvére Judit, végül nénje Sándor Józsefné H. Mária örököse: kénosi Sándor Mózes nevében megbizsa kövesdi Szarka Antal kükküllőmegyei szolgabíró, hogy hivatalosan keresse fel Horváth Boldizsár fiait: Dánielt, Sándort és Eleket, adja át nekik az ők nevükben az e czélra kézbesített 1600 magy. frtot s ezzel szemben kötelezze őket, hogy közös adósságukat, melyet még id. Horváth Boldizsár vett fel gr. Rhédei János tábornoktól, fizessék ki s őket ezzel a további zaklatástól kíméljék meg. A szolgabíró azonban az exponens urakat nem találta fel, hanem csak praefectusukat hévizi Litterati János ur őkegyelmét, a ki a szokásos kifogással élve, a pénzt nem fogadta el, hanem „párt“ kért.¹⁰⁵

Mint táblai ülnököt, Apor Péter a praenobilisek között említi.¹⁰⁶ 1780. jan. 3-án Simén Elekkel egyezséget köt a széplaki közös javak felosztására nézve.¹⁰⁷

1786. nov. 17. már özvegye, Váró Erzsébet kér rendeletet a törvényes széktől az osztatlan széplaki közjavak ügyében.¹⁰⁸

Gyermekei:

a) *I. Antal* megkereszteltetett Tancson, 1758. febr. 19.¹⁰⁹ Ugy látszik kicsiny korában halt el.

b) *VI. Miklós* szül. 1766-ban. Hivatali pályáját Kükküllővármegyében kezdte mint jegyző, onnan a kir. főigazgató tanács mellé ment fogalmazónak, a hol 14 évig maradt; innen a kir. Táblához ment valóságos bírónak. E hivatalát 8 évig viselte. „Mindezekkel az unitaria vallásban a felvigyázatot egybekötötte s mindenikben magát belátással, pontossággal, ritka buzgósággal s az igazságnak tántoríthatatlan szeretetével különböztette meg.“ Kővári szerint 1805. jul. 1-én választatott főgondnoknak. Feladatát rendkívül megnehezítette a 1811-ki pénzdevalvatió, mely az unitárius alapot is $\frac{1}{6}$ -értékre szállította. Még 1808-ban, hivatkozva arra, hogy ősei a mult század elején a széplaki papságot, a széplaki Simének pátronátusa mellett úgy fundálták volt, hogy

¹⁰² Keresztény Magv. XXI. évf. 93.

¹⁰³ Erd. Nemz. Múz. s Simén János lev. registr.

¹⁰⁴ U. o.

¹⁰⁵ Daniel csal. lev.

¹⁰⁶ Synopsis mutat.

¹⁰⁷ Erd. Nemz. Múz. s Simén János lev. registr.

¹⁰⁸ U. o.

¹⁰⁹ Keresztény Magvető XXI. évf. 95.

az akadémiákra szándékozó ifjak széke legyen: most H. János és Károly nevében is kéri felujjítani e hagyomány rendelkezéseit. Kéri, hogy Széplakra csak tehetséges ifjút küldjenek, a ki képes legyen három év alatt annyit összegyűjteni, hogy azzal külföldi akadémiára mehessen. Rendbe szedje a status alapítványait. 1809-ben a tordai közvizsgákra maga megy biztosul. Ez évben keresztül viszi, hogy a két gymnasium felügyelő gondnokai működése utasításban legyen megszabva. 1810-ben a főcuratorok instructióját hozta indítványba. Mikor az abrudbányai ekklesia templomépítése következtében adósságba keverte magát és segílyt sürgetett, ő maga 1000 frttal járult hozzá.¹¹⁰ „Véget vete mindeneknek az 1814-ik esztendő, midőn magának még sok időket ígérhet vala. Legnagyobb hibája egész életében, hogy nőtelen élt; legnagyobb szerencsétlensége, hogy ily hamar meghalt.“¹¹¹ Széplakon a családi sirboltba temették el. Szász Mózes és Molnos Dávid tartottak felette halotti beszédet.

c) *Teréz* 1779. kelt egybe vargyasi Daniel Elekkel. Meghalt 1794. jun. 14-én Dicsőszentmártonban, élete 34, házassága 15-ik évében,¹¹² Teréz leánya születése után rövid idő múlva. Daniel Elek özvegyen élt 1812. jan. 23. bekövetkezett haláláig.

d) *Zsófia*, P. Horváth Ferenczné.

e) *Zsuzsa*, gr. Teleki Ádámné. 1751. és 1758. a kendilónai ev. ref. templom számára harangot öntet. Ezek egyikének felirata: *A. C. T.* de Szék cons. reg. et gener. e. c. *S. H.* eccl. ref. K.-Lóna fieri curavit anno 1751. 20. May.¹¹³

II. Boldizsár a naplóíró, született Kolozsvárt, 1714. jul. 4-én. Közérdekű naplója a Keresztény Magvető hasábjain¹¹⁴ jelent meg, ebből a maga életére vonatkozó részleteket kivonatossan adom:

Tanulmányait a kissárosi unitárius iskolában, 1721. szept. 8-án kezdette meg. Árkosi Ferencz volt tanítómestere, ki igen keményen bánt vele. Innen a nyárádszentlászlói unitárius iskolába vitték, hol Járai-Rácz Ferencz tanította. „Ki is nem instructorunk, hanem hóhérunk volt, mert irgalmatlanul vert, fejünket vagy virgával, vagy korbáccsal; plágával pedig tenyereinket oly szörnyen ütötte, hogy végtére érzékenysége is alig volt tenyerünk bőrének. Ezt a tyranust onnan elvívén, lett ugyanott praeceptorom becsületes Fodor H. Ferencz uram.“

1728-ban a kolozsvári kollegiumba jön. Itt ujszékelyi Buzogány Sámuel, Kökösi György és kénosi Tóser János voltak

¹¹⁰ KÖVÁRI LÁSZLÓ: A magyar unitáriusok tört. 26.

¹¹¹ SZÁSZ MÓZES: Az élet és halál köze csak egy lépés 122.

¹¹² Gyászjelent. Erd. Nemzeti múz.

¹¹³ Szolnok-Dobokam. Monogr. IV. 300.

¹¹⁴ XXI. évf. és Hazánk IX. 1888. 213–224.

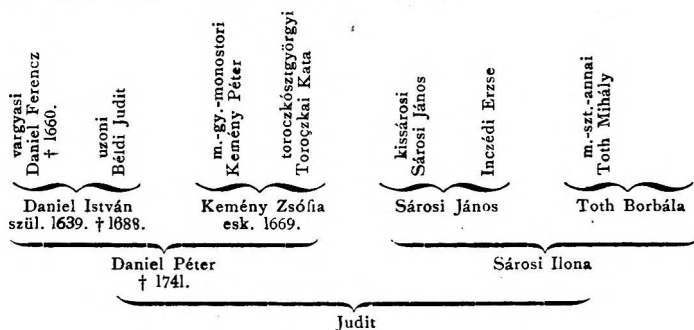
tanítómesterei. Ot és félét töltött Kolozsvárt s ez alatt kereszt-
atyjánál várfalvi Pálffy Zsigmondnál volt lakása. 1733. júliusában
hosszas latin szónoklattal bucsuzik az iskolától. Jó barátai, tanuló-
társai lóhatón kisérk Szamosfalváig, közbe-közbe pisztolylövés-
sekkel teszik hangosabbá az ünnepet.

1734. jan. 25. atyja Wáró Mihály ügyvéd mellé viszi jogot
tanulni. A következő év február havában Kun Zsigmond ítélő-
mester cancelláriájára esküszik fel. Három év mulva kolozsvár-
megyei assessornak választják. 1738. decz. 16-án teszi le az
esküt Alsó-Zsukon Máriaffi Dávid főispán kezébe.

Édes atyja ekkor már nem élt, de javait a testvérek osz-
tatlanul birták, csak az 1738-ik év elején osztozkodtak meg rajta.
Boldizsár a melegföldvári részeket kapta s ott kezdett el gazdálkodni.

1741. jun. 20. Széken Mária-Teréziának, Br. Kemény Sám-
uel főispán kezébe hűségsküt tesz.

A következő év márcz. 13-án házasságra lép Daniel Judit-
tal Jobbágyfalván. Ennek vérségi táblája :

1744. márcz. 16. lakóhelyét Vámosudvarhelyre tette át.
Ugyanez év okt. 29-én gr. Kornis Ferencz főispán előtt lustrát
áll. A személyes hadrakelést azonban pénzzel váltja meg.

Nagyanyja, Folthi Borbála öröklött jószágai miatt őt, test-
véreit s rokonaikat gr. Bethlen Lajos és Gergely perbe fogják.
Ügyük védelmezését ő vállalja magára. Ezzel sok zaklatásnak
és megterhelhetésnek tette ki magát. Minduntalan Medgyesre a
kir. Táblára idézik. 1745. nov. 28; 1747. nov. 19; 1748. jan.
14—febr. 22; nov. 14—decz. 6; 1751. decz. 3—11; 1755. nov.
8—decz. 15; 1758. nov. 16—nov. 30. kellett neki ott megjelennie.
De mind hasztalan, mert a pert mégis elvesztették s jószágaikat
10.000 magy. frton voltak kénytelen 1764. márcz. 2-án megváltani.

Ugyanez év jan. 20. halt meg felesége, akit Csikszentmár-
tonba, édes atyja Daniel Péter és kis fiacskája, Elek mellé
temetett el.

Két évig él özvegyen, 1766. jun. 5-én feleségül veszi Akosfalván Enyedi Annát.

Első volt családjában, kit az unitárius főgondnoki tisztre emeltek. 1753. jan. 13-án lépett e hivatalába s azt igen nehéz körülmények között töltötte be halála napjáig.¹¹⁵ Megküzdött Mária-Terézia nagy téritési hajlandóságával. E küzdelmével hitsorsosai között tiszteletreméltó sikert ért el, ellenben saját családja körében minden igyekezete meddőnek bizonyult. Fiai áttértek a róm. kath. hitre, s közülük Dániel a család katolikus ágának megalapítója lett.

Vámosudvarhelyen, 1777. nov. 29-én, 64 éves korában, második házassága 11-ik évében halt el s 1778. jan. 15-én temették el a széplaki kriptába.¹¹⁶

Gyermekei csak első házasságából maradtak. Ezek :

1. *Elek* szül. 1745. máj. 4. † 1749. aug. 18. Temetve Csik-szentmártonba.

2. *Sándor* szül. 1749. jul. 31. A róm. kath. vallásra áttért 1766. jan. 25. Iskoláit Tordán kezdte; nagyajtai Bálint József volt tanítómestere. 1758-ban a kolozsvári kollegiumba jött Almási Ádám keze alá. 1772. jan. 23. atyja Kolladrád kapitány mellé adja kadettnak, s annak gyalui századánál kezdi meg katonai pályáját. Mire vitte? nem tudom.

3. *Elek* szül. 1760.

4. A legidősebb fia, a ki a családi ágazatot is tovább vitte: *Dániel* szül. 1743. decz. 29-én. 1758—1763. a kolozsvári kollegiumban tanult. Katholizált. 1792. mint királyi hivatalos esküszik fel Monóban Bethlen Sámuel és Baranyai Pál előtt I. Ferencz hűségére.¹¹⁷ Meghalt 1802. Nejétől gr. Tholdi Máriától gyermekei :

a) *I. Farkas* szül. 1768. Közszolgálatot nem vállalt. Meghalt Kolozsvárt, 1816. decz. 10-én, 48 éves korában. Eltemetve a Franciscanusok óvári kriptájában.¹¹⁸ Sepsiszentgyörgyi Daczó Borbálától két gyermeke született :

1. *Albert* szül. 1800. Hivatali pályáját Tordamegyében kezdte. 1835-ben már főbíró. 1839. Háromszék administratora. 1843-ban ugyanott főkirálybíró. 1859. Udvarhelyszék kerületi főnöke. 1864. Marosszéken főkirálybíró helyettes. Az 1848-ki mozgalmak háromszéki főkirálybiróságban találják. Aulikus érzelmei ingadozó politikára kényszerítették. Ezért helyzetét csak Berde Mózsza kormánybiztos tapintatossága tartotta fenn. A kormánybiztos távozásával (1849. jan. 8.) az ő szerepe is véget ért Háromszéken.

¹¹⁵ KÖVÁRI L. A magy. unitáriusok tört. 20.

¹¹⁶ Gyászjelentés Erd. Nemz. Múz. könyvtárában.

¹¹⁷ Szilágyvm. Mon. V. k. 615.

¹¹⁸ Gyászjelentés Erd. Nemz. Múz.

II. TÁBLA.

II. Ferencz, ki az I. táblán is
† 1699. XI. 6.
kocsárdi Balogh Kata

III. Ferencz † 1743. V. 3. gagyí Pálffy Julia		III. György	l. László	Borbála † 1728. VIII. 23. kénosi Sándor Gergely	III. Kozma † 1745. IX. 12. Benkő Mária					
IV. Ferencz sz. 1731. † 1804. XII. 2 I. Suki Teréz 2. P. Horváth Zsófia		K. Ára Julia	Zsuzsa † 1747. VII. Gr. Bethlen Samu esk. 1744. XI. 4.	IV. Kozma sz. 1735. † 1794. II. 18. Borbála Daniel György báró: 1778.	Mózes † 1776. XI. 29. 1. Bánffy Judit 2. Gr. Kun Klára	János Toroczkai Ágnes				
a: V. Ferencz sz. 1768. XII. 27.	V. János Zsuzsa † 1832. III. 19. Maurer Sándor	II. Károly sz. 1776. † 1830. VII. 15. Barcsai Róza † 1847. XI. 3.	b: Teréz sz. 1785. † 1847. IV. 8. Klára † 1797. I. B. Bánffy István 2. Simén Elek	V. Kozma Róza sz. 1790. sz. és † 1782. † 1784.	Erzse Lajos sz. 1783. † 1785.	a: III. Károly † 1779. IV. Gr. Toldalaghi István esk. 1778. III. 5.	b: Rachel Karolin † 1779. IV. Gr. Toldalaghi István esk. 1778. III. 5.			
Károlinea sz. 1803. † 1874. IV. 24. Br. Györfi Samu		VI. Ferencz sz. 1808. † 1845. X. 9. Gr. Wass Antonia sz. 1814. † 1838.	Róza † 1839 Kendefi Károly	Julia sz. 1806. † 1856. X. 24.	Borbála sz. 1814. † 1888. IX. 16.					
II. Gábor sz. 1840. I. † 1890. VIII. 27. Szilvássy Ida † 1903. XI. 30.		VII. Ferencz	IV. Károly sz. 1833. † 1864.	Ida sz. 1836. † 1877. XI. 6. Gr. Bethlen Miklós	Kálmán sz. 1840. XII. báró: 1894. Gr. Csáki Katalin					
Gabriella sz. 1868.	Rudolf sz. 1870. Gr. Horváth-Toldi báró: 1894. Gr. Wass Rachel	Arthur sz. 1872.	Ida sz. 1876. Br. Bánffy Ferencz	Melanie sz. 1877. I. 19. Inczédi Jocksmann Odön esk. 1906. XI. 30.	Hortensia sz. 1878. VI. 16.	Katalin sz. 1879. IX. 10.	Eszter sz. 1880. X. 10. Br. Kemény Pál	Antonia sz. 1882. IV. 24.	VIII. Ferencz sz. 1883. VII. 20.	Borbála sz. 1888. IV. 24. † 1899. VIII. 15.

Monographusaink nem nyilatkoznak kedvezően működéséről.¹¹⁹ Cs. és kir. kamarás lett 1855. Bárói diplomája Bécsben, 1859. nov. 29 én kelt.¹²⁰ Valóságos belső titkos tanácsos és a Szent-István rend kiskeresztese. Meghalt Baczka-Madarason 1874. jun. 13-án, 74 éves korában. Nejétől br. Szentkereszti Zsuzsától gyermekei:

α) *Rózália* szül. 1829. Egybekelt 1859. vargyasi br. Daniel Imrével. 1869. ápr. 29 óta özvegy. Meghalt Baczka-Madarason 1891. máj. 26-án, élete 61-ik, özvegysége 23 ik évében.¹²¹

β) *Berta* szül. 1833. Egybekelt 1859. csikszentdomokosi Sándor László cs. és kir. kamarással. Meghalt Marosvásárhelyt, 1893. okt. 19. Eltemetve Baczkamadarason.¹²²

γ) *Emma* szül. 1834. jan. 28. Egybekelt gr. Firmian Pius-sal 1856. Férje 1869. aug. 24. elhalt.

δ) *Béla* szül. 1834. Első neje Csapó Johanna. Ettől: *Vilma* (szül. 1865.) és *Róza* (szül. 1867.). Második neje tinkovai Macskási Laura, ettől: *Zsuzsa* (szül. 1872.) káli Nagy Istvánné, *Laura* (szül. 1873.), *Gábor* honvéd-huszárőhadn. (szül. 1875. † Baczkamadarason 1905. jun. 2. Nőül vette 1903. jan. 31-én érszentkirályi Szentkirályi Margitot; ettől leánya Mária.) *Berta* (szül. 1877. † 1892.), *Tima* († 1892.) és *Erzsi* († 1892.)

ε) *Samú* (szül. 1847. † Désen, 1885. máj. 15.) kir. albiró. Első neje Petki Adél, ettől: *Béla* (szül. 1873.) és *Ferencz* (szül. 1874.) Második neje Bárány Róza, kivel 1880-ban lépett házasságra s a kitől 1881. aug. 24-én született fia: *Emil*, ügyvéd Désen. Ennek neje ónodi Vereess Margit. Fiuk *II. Emil* szül. 1906. okt. 16.

2. *Mária* szül. 1799. Egybekelt 1815. gr. Mikó Miklóssal. Meghalt Oltszemen, 1818. decz. 2-án.¹²³

b) *II. Dániel* szül.: 1760. Az 1809-ki fölkelő sereg őrnagya volt. A kolozsvári színház alapításánál kiválóan lelkes részt vesz. 1811-ben az építő-bizottság tagja. Örökös páholyát 1000 frttal váltja meg. Férfias erélyvel lép fel, a midőn megbízást nyer, hogy a színtársulat vezetőjét ifj. Székely Józsefet számодoltassa. Székely ellenkezésére lefoglalja összes iratait és a pénztárt. 1813. decz. 1. átveszi a társulat vezetését. Messzemenő takarékossgát fejt ki, mint ezt br. Wesselényi Miklós 1814. márcz. 14-éről anyjához irt levelében említi: „a magyar theatrum meglehetősen áll, . . . de Horváth, a ki most őket dirigálja, fősvénykedik, az

¹¹⁹ ORBÁN BALÁZS, Székelyföld III. k. 190. NAGY SÁNDOR, Háromszék önvédelmi harcza 127.

¹²⁰ Geneal. Füz. I. évf. 63. l.

¹²¹ Gyászjelentés Erd Nemz. Múz.

¹²² U. az. U. ott.

¹²³ JANCsó ÁRON: A szülés fájdalmai között elaludt boldog asszony. 14. 16. l.

actorokat rosszul fizeti, a muzsikára, öltözetre, világitásra semmit sem akar költeni s így azt tartom, hogy mentől hamarébb minden becsé elfog veszni, mert a németek ellenben minden erejüket ráfordítják, hogy tessenek.“ 1814. márcz. 31-én visszalép s helyette Láng Ádám lesz a direktor.

1814. telére az előkelő körök tagjaiból egy u. n. főuri műkedvelői társaságot szervez, mely egy-egy szalonban, főleg a kormányzóéban időnként német, francia és magyar előadásokat tart s kivált a kormányzó nevenapján nagy fényvel. E társaságnak fordította le a többek között prózában Körner *Zrinyiét* 1819-ben, melyet kétszer egymásután adtak elé a kormányzó nevenapján s az ezt követő napon, a főurak nagy tetszése mellett. Ez okból aztán a kormányzónak ajánlva, még ez évben nyomtatásban is kiadta s majd ugyane műkedvelők ezzel nyitják meg 1821. márcz. 12 én a színházat, mikor is Zrinyi szerepét ő maga játszta. Az új színház igazgatására kiküldött szűkebb bizottság elnöke. 1824. farsangján megalakítja az „actionaria társaságot“ főuri körökből való részvényesekkel, mely a színházat két évre bérbe vette. Ennek a részvénytársaságnak is igazgatója lesz.¹²⁴

Eredeti művei: *Zuelma*, színmű, *Vizkereszt éje*, beszély; és *Levél Zrinyiről*.

Fordításai: *Az őszanya*, szomorujáték Grillparzer után, *Eliszka*, színmű Hassaureck után, *Burgau* *Adelhaid*, vitézi játék Weisenthum után, *Mária*, erkölcsi rajzolat Ziegler után, *Két özvegy*, vígjáték Holbein, *Paoli dr.* színmű Friedrich után.

A mi élete egyéb körülményeit illeti, megjegyzem, hogy 1792. Küküllőmegyében tesz homagialis esküt¹²⁵ 1801-ben Kalocsán 11 telke van. 1809-ben Buzában 14, Melegföldváron 12, Kalocsán 12, Feketelakon 1, Czentén 2 és Kaporon 1 telke van.¹²⁶

1820. Buzában Omlásalján, Melegföldváron és Kaporon birtokos; 1837-ben szintén Kaporon találkozunk nevével.¹²⁷ Meghalt Nagyszebenben 1842. jun. 25. 82 éves korában. Eltemetve a gr. Toldi-család bolyai sírboltjába.¹²⁸ Nejétől gr. Lázár Évától († Kolozsvár, 1857. márcz. 24.) gyermekei:

1. *János* szül. 1801. jun. 21. Előkelő katonai pályát futott meg. 1825. főhadnagy az 1. huszár ezredben, 1836. I. oszt. százados ugyanott. 1839. őrnagy a 2. huszárezredben. 1845. alezredes a 8. huszárezredben. 1855. altábornagy a 6 dragonyos ezred tulajdonosa és hadosztály parancsnok. Vaskorona, Lipót-rendek,

¹²⁴ *Ferenczi Zoltán*, A kolozsv. színészet és színház tört.

¹²⁵ Kisküküllő m. levé.

¹²⁶ Szoln. Dob. Mon. II. k. 309, 510. III. 349. IV. 195. V. 125, 157.

¹²⁷ U. o. II. k. 310. IV. 210. V. k. 28.

¹²⁸ Gyászjelentés Erd. Nemz. Múz.

katonai érdemkereszt, orosz Szt. Anna-rend, Szt. Szaniszló-rend és Henrik-rend lovagja. Még 1831-ben lett cs. és kir. kamarás, 1845. szept. bárói rangot nyer.¹²⁹ Nagyszalontai és fekete-bátori gr. Toldi Sámuel 1857. okt. 24. grófságát, nevét és czimerét ráruházta¹³⁰ Meghalt Pesten, 1865. ápr. 20. 65 éves korában. Eltemetve Kolozsvárt a családi sirboltba.¹³¹ Nejétől br. Josika Józsefától (szül. 1810. † 1836. aug. 21.) gyermekei: *Róza-Józsefa* (szül. 1836. aug. 19. férjhez ment 1863. máj. 25. gr. Mikes Árpádhoz és meghalt Kolozsvárt, 1899. máj. 13.) és *Lajos* szül. 1834. jan. 20. Nőül vette 1862. okt. 4. gr. Bethlen Irmát. Orsz. gyűl. képviselő és 1859.-től cs. és kir. kamarás. 1883. máj. 22. magyar grófságot nyer.¹³² Meghalt Ádámoson, 1899. jul. 6. Eltemetve Kolozsvárt. Két fia: *Kozma* (szül. 1864. jan. 1. † Kolozsvárt, 1884. okt. 28. Tengerész hadapród volt s érdekes naplót hagyott hátra, mely most ismeretlen helyen lappang) és *János* (szül. 1856. ápr. 15. † Ádámoson 1882. aug. 7.) kora ifjan halt el.

2. *III. Dániel* szül. 1805. † Székelyudvarhelyt 1864. márcz. 7. Eltemetve Petken. Neje gr. Toldi Katalin, T. Sámuel és Mara Katalin leánya. Gyermeük nem volt.

3. *Lázár* szül. Kolozsvárt, 1807. máj. 17. Iskolai tanulmányait végezve, a kir. Táblánál gyakornokoskodott Marosvásárhelyt, majd — 1830-ban — fogalmazóvá neveztetett ki az erd. főkor-mányszéknél. Már ekkor irodalmi eszmék foglalkoztatják, Kolozsvárról, 1832 okt. 1-én kelt levelében fölszólítja gr. Kemény Józsefet egy erdélyi magyar zsebkönyv kiadásának támogatására.¹³³ 1834. mint az alkotmányos ellenzék elvbarátja, lemondott hivataláról, s ezentul kizárólag a szépművészeteknek s a társasköröknek élt, előbb Kolozsvárt, majd Pesten, hová 1836-ban költözött. Első nagyobb művét (Az elbujdosott, vagy egy tél a fővárosban. Kolozsvár 1836.) több rendbeli szépirodalmi, művészeti és kritikai dolgozatok követték, kivált a Társalkodóban és Athenaeumban. 1341 42. összes munkáinak kiadását (köztük: Byron életrajza, Kaleidoskop) indította meg. 1843. a Honderü szerkesztését vette át, melyet éles viszályban divatlap társaival változó szerencsével folytatott 1848-ig. Az Akadémia által még: 1844. decz. 24 én beválasztatott a nyelvtudományi osztály levelező tagjául. 1845. nagyobb külföldi útra indult, beutazta Németország és Franciaország nagyobb részét. Párisban a legjelesebb írók körében hosszabb ideig tartozkodott. Jules Janin aranytollal

¹²⁹ Orsz. Lev. 6677/1845. Lib. Reg. Trans. XV. 366.

¹³⁰ A diploma Bécsben, 1858. márcz. 31-én kelt. L. Geneal. Füz.

¹³¹ Gyászjelentés Erd. Némz. Múz.

¹³² Orsz. Lev. Lib. Reg. LXVIII. 614.

¹³³ Erd. Némz. Múz. Gr. Kemény J. Dipl. Autogr.

ajándékozta meg. Az ősz Chateaubriand barátságába fogadta. 1846-ban Pestre hazakerülve, itt művészeti matinékat rendezett. A szabadságharcz viharai a Honderüt is, a Morgenröthét is — amarnak német pendantját, elsodorták. Ekkor a szentföldre vándorolt, meglátogatta Egyiptomot. Maltát s alsó Olaszországot. 1848. nov. 24. Carmel hegyéről (Palesztina) írja édes anyjához:

„Négy óra járásnyira Názáret városától, két napi járásra (ha tengeren mehet az ember) Jeruzsálemtől, itt nyugszom ki hosszas utamból, ama szent hegyen, hol Eliás próféta Krisztus születése előtt 900 évvel verte szét a Baál isteneit, leimádva a mennyekből a szenttüzet, mely oltárain meggyújtá az áldozatot, melylyel e nagy próféta az igaz Istennek áldozott. — Triesztből Corfun, Sirán, Görögországon, Smyrnán, Constantinápolyon, Cyprus és Rhodus-szigetein, Beyruthon, Saydan, Tyruson és St. Jean D'acreon jöttem ide és innen Jeruzsálemet, Bethlehemet s a Holt-tengert, Jordán-vizét megjárva, újra visszamegyek Beyruthba. Onnan hihetőleg Damascusba rándulok és megint vissza. Ha pénzem jut Egyiptomot is megjáróm s pyramisoknál kinyugszom. A jövődőt azonban ki tudja?

Szegény hazánk mit csinál? Átok szálljon azon főkre, kik, hogy régi hivatalaikat megtarthassák, nemzeteket összeháborítanak, bár vérözönbe fulladnának ők magok. Isten bocsássa meg, hogy e szent helyen még átkozodom. De érdemelnek-e egyebet emberek, kik a viszálykodás vérmagvát vetik szét marokkal, hogy abból az önszeretet virágai sarjadzanak?“¹³⁴

1848. decz. 6-án ismét ír anyjának Jerusalemből:

„Tegnap s tegnap előtt a holt tengert, a Jordant s Jerikót jártam meg. Itt vagyok már egy hete e szent városban s elfogódott szívvel lépek be naponta megváltónk sirjába, mely egyike a legérdekesebb, a legszebb templomoknak... minden kő egy historiai lap, minden domb classicus, minden völgy istenlátogatott s koronául mindezek felett a szent Golgotha!“ Aláírása: „Lázár a remete.“¹³⁵

1849. febr. 4. sógorához gr. Rindsmaul Alberthez intézi sorait. Ezuttal német nyelven:

*20 Tage verweilte ich in den heiligen Stätten, besuchte Bethlehem St. Johann des Täufers Geburtsort, und Wüste, das todte Meer (einst Sodoma und Gomorrha) den Jordan, Jericho, Bessabe, Salamon's grossartige Cisternen etc. etc. und nachdem ich mich zum Ritter des heiligen Grabes habe schlagen, und mich Gratis (eine ausordentliche Auszeichnung) habe dekorieren lassen, kam ich mit einer Gelbsucht nach Jaffa zurück.“*¹³⁶

Utolsó levelét 1849. febr. 16-án írja anyjához Alexandriából:

¹³⁴—¹³⁶ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjt.

„Holnap, ha Isten segít, egy csatornán s a Niluson fel a fővárosba Cairóba indulok, Afrikát is egy kissé megutazandó, miután három hónapot Ázsiában utazgattam. Cairotól Thebéig s a Nil cataraktáig egy külön bárkán a török kormány költségén — azaz ingyen utazom felső Egyiptomba, mely utam két hónapot vesz és kormányi kitüntetés nélkül ezerekbe kerülne.“¹⁸⁷

1850-ben érkezik vissza Pestre. Művei közül, a már említettek kivül még ezeket sorolhatom fel:

Shakespeare drámáinak muzsikája. Rajzolatok 1837.

Széchenyi mint író, Nemzeti Társalkodó, 1834. II. 283.

Shakespeare és drámái. Athenaeum 1839.

Levéltöredékek (H. Czenki kastély, Kupeczky, Thalberg, Liszt Ferencz stb.) Athenaeum. 1839. II. 51. 52.

Nyílt levél a „Közlemények“ kiadó-szerkesztőjéhez. Litteraturai Lapok 1841. I. 46. 47.

Salon élet. Pesti Hirlap, 1841. 29.

Beszédek és levelek Emiliához. Athenaeum 1842.

Szépirodalmi felszólítás a két magyar haza lelkesebb hölgyei s fiaihoz. Athenaeum 1842. II. 73.

Gorove István utazása külföldön. Könyvismertetés. Honderü, 1844. II. 20.

Új levelek Emiliához. (Prága, Dresda, Hannovera, Hamburg, Heelgoland.) Honderü. 1846. II. 4. 5.

Milton. Az elveszett paradicsom. Akad. székfoglaló értekezés. Honderü, 1846. I. 5—8.¹⁸⁸

Meghalt Bécsben, 1851. febr. 5. Eltemetve Budán.

4. *Emilia* szül. 1813. okt. 31. Egybekelt 1836. decz. 6. gr. Rindsmaul Alberttel. Meghalt 1862. szept. 23.

c) *Ignác* 1770-ben halt el.

d) *III. Zsigmond* 1792. mint középszolnoki hites assessor Bethlen Sámuel és Baranyai Pál előtt I. Ferencznek hűségesküt tesz.¹⁸⁹ 1795. a tasnádi és krasznai uradalmak felének visszaadásáért Aspremont Gobert-János és neje Wolkenstein-Trostburg *Mária-Anna* ellene pert indítanak.¹⁴⁰ „Méltóságos P. H. Zsigmond főkuratorságában,“ 1802. építették fel a kémeri ev. ref. egyházat, a mint az a templom oldalfalán olvasható. 1806. Kémeren 1 $\frac{1}{2}$ adómentes lakótelke, 15 lakott antiqua és 8 lakott nova; Kereszteleken 8 lakott és 1 puszta antiqua, 2 lakott nova jobbágytelke, Kis-Paczalon 2 adómentes lakótelke, 11 lakott és 1 puszta antiqua, 9 lakott és 3 puszta nova, végül Somlyón 2 lakott antiqua és 1 lakott nova. 1808-ban Somlyó-Csehiben 10 antiqua és 7 nova jobbágytelke volt.¹⁴¹

¹⁸⁷ Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjt.

¹⁸⁸ V. ö. Magy. Tud. Akad. Alm. 1863. 269. 270. *Szinyel József*, Magyar Írók.

¹⁸⁹—¹⁴¹ Szilágyvm. Monogr. V. 615.

1809. Középszolnoki assessor, 1810. országgyűl. követ. 1820. Mátyán és Kalocsán birtokos.¹⁴² 1823—1826. között táblabíró. Ő és neje Br. Bánffi Mária (Br. Bánffi Mihály és Kemény Teréz leánya) 1825. és 1838. nagyban elősegítették a monói reformatus egyház építését. Nejének 1827-ben történt elhunytja után gyermekeik: Mihály, Polyxena (Péchy Istvánné), Terézia (Hatfaludi Elekné), Mária (Becski Károlyné) és Zsuzsánna között az anyai jószágokat Kéméren, Paczalon, Somlyó-Csehiben 1830 ban felosztják.¹⁴³

1. *Teréz* előbb Weér Lászlóné, utóbb Hatfaludi Elekné. Birtokos volt Ardóban, Felső-Szivágyon, Monóban, Szamosujlakon és Kelenczén.¹⁴⁴

2. *Polyxena* Péchy Istvánné. 1836. Dadai Istvánt eltiltja Galgón levő két ősi telkének elfoglalásától.¹⁴⁵ 1863. urbéri kárpótlást kap Kaczkón.¹⁴⁶ Meghalt Czikon 1853. márcz. 23. Eltemetve Monóban.¹⁴⁷

3. *Zsuzsánna* szül. 1802. Sombori Ferenczhez ment nőül 1836-ban. Kalocsán, 1863. urbéri kárpótlást kap.¹⁴⁸ Meghalt Kisküllőn, 1866. nov. 15.

4. *Mária* gr. Teleki Ádámné, utóbb Becski Károlyné. Meghalt 1841. okt. 10.

5. *II. Mihály* tevékeny részt vett a Nagyvárad-Kolozsvár közötti vasuti vonal felépítésének előkészítésében. 1851. jun. 11. elnöke azon szűkebb bizottságnak, melynek feladata volt a Nagyvárad és Kolozsvár között levő községeket és birtokosokat fölvilágosítani a tervezett vasut hasznáról. Őket adományok megajánlására felszólítani.¹⁴⁹ Az 1851. okt. 12-re hirdetett ev. ref. közzsinton a kolozsvári egyházi főtanácsot képviselte.¹⁵⁰ Meghalt 1857. április havában. Kétszer nősült. Első neje Kendeffi Krisztina, második: br. Inczédi Mária (szül. 1790. † 1868.) Ez utóbbival kötött házasságából születtek gyermekei:

α) *VII. Miklós* szül. Alvinczen 1829. Bécsben a katonai mérnöki akadémiában tanult; onnan kilépve, Kolozsvárt a jogot végezte. Az erd. kormányzéknél hivataloskodott. Az 1848—49. szabadságharcban a Károlyi-huszárok közé lépett mint közlegény. A Bach-korszak alatt elhagyta hazáját és Törökországban, majd

¹⁴² Szoln.-Dob. Monogr. IV. 196. V. 126.

¹⁴³ Szilágyvm. Monogr. V. 615. 616.

¹⁴⁴ Gen. Füz. V. évf. 53.

¹⁴⁵ Szoln.-Dob. Monogr. III. 506.

¹⁴⁶ U. o. IV. 167.

¹⁴⁷ Gyászjelent. Erd. Nemz. Múz. Törzsgyűjt.

¹⁴⁸ Szolnok-Dob. Monogr. III. 506.

¹⁴⁹ *Török István*, A kolozsv. ev. ref. kollegium tört. II. 161.

¹⁵⁰ U. o. 162.

Ázsiában utazgatott. Nagy-vagyonát kártyajátékon és speculációkon elveszítette. Az ötvenes években mint hirlapíró fejtett ki nagyobb tevékenységet. Önálló munkái: *Törökország fővárosa*, Pest, 1862. *A kik sorsukat vezérlik*, regény u. o. 1871. *Régi urak*, színmű, u. o. 1874. *Egy királynő szerelme*, tragédia, u. o. 1876. *A mételyhintők*, regény, Bpest 1883. *Gál Sándor pusztulása*, u. o. 1888. Egy ideig szerkesztette az *Alkotmány* cz. politikai napilapot.

Még 1861-ben Ödön testvérével együtt a Horváth-Inczédi név egyesítésével báróságot kapott.¹⁵¹ Meghalt 1895. febr. 23. Budapesten. Nejétől Seethal Karolinától született leánya: *Kamilla* korán elhunyt.

β) *Józéfa* gr. Wass Ádámné, meghalt Kolozsvárt, 1849. máj. 10.

γ) *Ödön*, a mint már említettem, 1861-ben nyert bárói rangot. Meghalt 1906. máj. 30. Nejétől gr. Rhédei Johannától gyermekei: *Kata* (szül. 1865. férjhez ment 1884. gr. Vetter von der Lilie Ferdinándhoz), *Eugenia* [gr. Attems Károlyné (sz. 1869. okt. 3. esk. 1898. aug. 10.)] *Józéfa* (sz. 1875. † Alvinczen 1891. jun. 29.) és *Ilona* († 1882.)

II. Ferencz ága.

II. Miklósnak három nagykort ért fia között *II. Ferencz* volt a középső. Utódai megmaradtak az ősi unitárius vallásban.

Legelőbb 1663 ban találkozunk vele, a midőn jelen van Apaffi Gergely beiktatásánál.¹⁵² 1666-ban Apafi Mihály fejedelem pohárnokja.¹⁵³ 1685. febr. 12-én Medgyesfalván mint közbíró a Bodoni testvéreket megegyezteteti Bálintith Zsigmondnéval.¹⁵⁴ Apaffi M. megbízottja Karaffához, kitől 1687. okt. 10. kelt levélben hadi ügyekben értesítést hoz.¹⁵⁵ Még 1680. jul. 9-én tartotta lakodal-mát „székely fortélyokkal rakva“ székelykocsárdi Balogh László és lörinczfalvi Koncz Borbála leányával: Katával.¹⁵⁶ Thököly párt hive sőt 1690. okt. 31-én elkiséri Havas-alföldre.¹⁵⁷ A nagyszombeni országgyűlés az összes függőben lévő erdélyi országos ügyeknek a felség elé való terjesztésével Alvinczi Péter itélő mestert bizta meg. Az utasítás megszerkesztésére 1692. jun. 21-én kiküldött bizottságban találjuk Haller János és Apor István mellett H. Ferenczet is.¹⁵⁸ A követség, mely az előterjesztést Bécsbe

¹⁵¹ Gen. Füz.

¹⁵² Erd. Nemz. Múz., gr. Kemény J. Dipl. Trans. IX. 57.

¹⁵³ Történelmi Tár. 1894. évf. 560.

¹⁵⁴ Geneal Füz., IV. évf. 3.

¹⁵⁵ Erd. Nemz. Múz., gr. Kemény J. Dipl. Autographum.

¹⁵⁶—¹⁵⁷ Wass György naplója 12., 103. l.

¹⁵⁸ U. o. 155.

a felség elé vitte Alvinczi Péter, Dálnoki János, H. Ferencz és Zabanius Izsákból állott.¹⁵⁹ Első kihallgatásukat 1692. szept. 3-án nyerték, mikor Alvinczi benyújtotta az emlékiratot. Minthogy minden sürgösség daczára sem nyertek választ, 1693. jan. 3-án egy második és márcz. 14-én egy harmadik emlékiratot nyújtottak be, hasonlólag eredménytelenül: választ sehogyszem nyerhettek. Végre gr. Kinsky egész váratlanul fölhevítte őket, hogy emlékirataikat rövidebb kivonatban terjesszék be s erre máj. 20-án csakugyan kiadták a rég várt választ. A császár itt is az előbbi diplomában kifejezett álláspontját tartotta fönn. Nem várt és feltűnő rendelkezése volt, hogy a kormányzék ezentul kétfejű sassal ellátott pecsétet használjon. Jeléül, hogy a császár Erdélyt pártfogása alá vette. Alvincziék június elején utaztak haza.¹⁶⁰ A tordai országgyűlés szept. 29-én azon bizottságba, melynek feladata volt Kolozsvárt a piaczi templomot s az iskolát az unitáriusoknak kézhez adni s azt megbecsülni Wass Györgyöt, H. Ferenczet és Fleischer Tóbiást rendelte ki.¹⁶¹ Másnap el is utaztak és okt. 1-én az iskoláknak szánt házakat Balku Pál városi alkapitány, Rajner Márton városi hadnagy és a tanácscsal megbecsültették. A szabó-czéh házát 1500 frtra, kannagyártó házát 800 frtra és Keresztesi Sámuel házát 4000 frtra értékelték. Okt. 3-án visszatértek Tordára.¹⁶² Midőn 1694. jan. 4-én a három protestans felekezet tagjai a kormányzó lakásán értekezletet tartottak, mivel a katolikusok a kolozsvári reformált szász templomnak átadását kérték, az unitáriusok részéről Maksei Ferenczet, Luki Pált, H. Ferenczet és Miklóst találjuk ott.¹⁶³ Márcz. 4-én az országgyűlés a katonaság számára raktárba szállítandó összesen 60,000 köböl buza ügyét vette tárgyalásba. A rendek, az eddigi szokás elkerülésével, nem akarták az urakra bizni a repartialást, elhatározták, hogy egy bizottság által tervet készítenek a kiosztás arányairól s minden megyéből egy regalistát és egy követet küldtek ki ebbe a bizottságba. A bizottság, melyben H. Ferencz is helyet foglalt, munkálataival másnapra elkészült, de nem terjeszthette be az országgyűlésnek, mert a kormányzék előbb magához vitette fel. Wass György és H. Ferencz vitték oda a tervezetet, hol aztán az urak a munkálatot elvetették s a repartitióról maguk intézkedtek.¹⁶⁴

Márczius 24-én a császártól jött leiratokat olvasták fel, s ezek között azt, mely a Bécsbe küldendő udvari cancellár ügyé-

¹⁵⁹—¹⁶⁰ Szilágyi Sándor, Erd. Orszgyül. eml. XXI. k. 10—14. l.

¹⁶¹ Szilágyi Sándor, Erd. Orszgy. Eml. XXI. k. 15. l.

¹⁶² Wass György naplója 168. l.

¹⁶³ U. o. 179.

¹⁶⁴ U. o. 181.

bén intézkedett. Az adandó utasítás elkészítésére bizottságot küldtek ki, Alvinczi Pétert, Barcsai Ábrahámot, Bánffi Farkast, Toroczkai Mihályt, Horváth Ferenczet, Luki Pált és Wass Györgyöt, kik is az utasítással elkészülvén, munkálatuk, mely az alkanczelnár hatáskörét szabja meg, ápr. 3-án vétetett tárgyalásba s hagyott jóvá.¹⁶⁵

Az 1697. márcz. 11-ére Kolozsvárra összehívott országgyűlésnek is munkás tagja. Márcz. 21-én Szebenbe Rabutin generálshoz küldik követségbe Mikes Mihálylyal együtt, hogy a hadjárulékok ügyében megegyezést hozzanak létre.¹⁶⁶ Midőn márcz. 30-án a sörárulást is megakarták tiltani, annak H. Ferencz és

Wass György voltak legnagyobb ellenzői. Ugy, hogy azzal fenyegették őket, hogy voxukat a császár elé viszik „disimálni.”¹⁶⁷

Még 1695. márczius 25 én „táblafiává” jelölték,¹⁶⁸ s április 25-én meg is kapta Lipót kinevező okmányát.¹⁶⁹ S lett a törvényes táblának sok időnkig nagy törvénytudó assessora, végre pedig Lipót császár erdélyi kormányshéknél tanácsos. Nagy bölcsességgel írott könyveiben ma is nagy tiszteletet érdemel.¹⁷⁰ Itt említett műveiből csak egy ismeretes: Apologia Fratrum Unita-

¹⁶⁵ U. o. 184. Erd. Orszgy. Eml. XXI. k. 21.

¹⁶⁶ U. o. 242.

¹⁶⁷ U. o. 243.

¹⁶⁸ U. o. 195.

¹⁶⁹ Erd. Nemz. Múz., gr. Kemény J. Dipl. Trans. Suppl. XI. 227.

¹⁷⁰ Geneal. Füz. V. évf. 103.

riorum, azaz az unitarius atyafiaknak mentségére és egyszerűsmind keresztyéni értelmeknek megvilágítására rendeltetett írás. Ez is csak halála után látott napvilágot, de ekkor egymást követő esztendőben (1700—1701.) két kiadást ért.

Széplakon, 1699. nov. 6-án halt el.¹⁷¹ Özvegye még 1724-ben is élt, ekkor Alsó-Ilosván birtokos.¹⁷²

II. Ferencz, testvére Miklós és sógornője Kozmáné, Folthi Borbála emlékéét őrzi a széplaki templom feliratos köve:

SUMPTIBUS ET INDUSTRIA SPLIUM AC GENĒR
FRANCISCI AC NICOLAI PETRITYEVIT HORVAT DE
SZEPLAK UNIUS NEMPE TRAN TABULAE JUDICI-
ARIAE REGNI TRANSYLVANIAE ASSESSOR, ALTERIUS
NEMPE **NICOLAI** COMITATUS DE KÜKÜLLŐ
ASSESSOR AC DNĀE **BARBARAE FOLTHI** SPECTA-
BILIS AC CENĀE QVONDAM **COSMI PETRITYEVIT**
HORVAT DE SZEPLAK TABULAE JUDICIARIAE
REGNI TRANĒ. ASSESSOR RELICTAE AEDIFICUM
AO. 1699. REGNANTE SERENISSIMO AC CLEMEN-
TISSIMO DNŌ DNŌ LEOPOLDO ROMANŌR.
IMPERATORE IN HONOR. DEI PATRIS ET FILII
EIUS JESU CHRISTI NAM ET SI SUNT QUI
DICATUR NOMINE IN CELO, SIVE IN
TERRA, SI QUIDEM SUNT DII MULTI
ET DOMINI MULTI, NOBIS TAMEN
UNUS IN ILLUM ET UNI DNŪS JESUS
CHRISTUS PER CUM OMNIA ET NOS PER
IPSUM.

I. COR. VIII. 5. 6.

Gyermekei:

1. *III. György.*
2. *László* ifjan haltak el.
3. *Borbála*, kénosi Sándor Gergely „Erdélyben nagy tudományáért, törvénytudásáért sokrabecsült ítélő mester“ neje.¹⁷³ Forrásaink legtöbbször „Klárának“ írják. En az eredeti osztály levél alapján írom nevét. 1728. jul. 23-án halt el.

¹⁷¹ U. o. 95.

¹⁷² Szoln. Dob. Mon. IV. 118.

¹⁷³ Geneal. Füz. V. évf. 103.

4. III. Kozma 1715-ben már nős és Alsó-Ilosván birtokos.¹⁷⁴ 1720. febr. 19. osztozik meg testvéreivel Ferenczezel és Borbálával, Sándor Gergelynével Belső-Szolnokmegyében Alsó-Ilosva, Középfalva és Omlás; Kisküküllő megyében Vámosudvarhely, Zágor, Oláhsolymos és Désfalva; Háromszéken Gelencze; Tordavármegyében Gyéresszentkirály, Egerbegy és Lóna; Aranyoszeéken Székelykocsárd, Fejérvármegyében Hortobágy; Dobokamegyében Igricze, Köblös és Töök községekben örökölt birtokokon.¹⁷⁵

1745. szept. 12-én temették el a széplaki sirboltba.¹⁷⁶

Nejétől Benkő Máriától született gyermekei:

a) János 1770—1773. között birtokos Alsó-Ilosván.¹⁷⁷ Arkonon, 1781. jul. 13-án testvérevel Borbálával csereszerződésre lép s ebből következőleg átengedi árkosai nemes curialis telkének fele részét a rajta levő csürrel és egyéb épületekkel, továbbá az azzal szomszédos jobbágységiokat Pető Józsi nevű jobbágyficzkóval együtt, melyekért cserébe Borbálának vámosudvarhelyi és étfalvi javait kapja.¹⁷⁸

1784. máj. 5. sárdi Simén Elek fölszólítja, hogy némely jobbágynak lásson törvényt.¹⁷⁹

1786-ban Alsó-Ilosván 12, Omlásán 2 jobbágya volt.¹⁸⁰ Ez utóbbi helyen még 1795-ben is birtokos.

Neje Toroczka Ágnes, utódaik nem maradtak.

b) IV. Kozma szül. Széplakon 1735. Katonai pályáját gr. Gyulai István tábornok oldalán kezdte, hova 1751. aug. 26-án bátyja, Boldizsár ajánlotta be.¹⁸¹ 1764-ben az I. székely határőr ezredben főhadnagyi rangot kap. Kedvező szerencsével, teljes béke idején két évtized alatt ezredességig emelkedett. 1778-ban bárói címet nyert.¹⁸² A török háború kitörésekor parancsot kapott, hogy az I. székely határőr ezreddel, székely huszárokkal és mintegy 500 főnyi önkéntessel a gimesi szoroson át Moldovába törjön. 1788. febr. 19-én az oknai gazdag sóbányát minden készletével elfoglalta. Márcz. 15-én meglepte Piatrát, néhány nap múlva Bahora nyomult. Foksánánál máj. 29-én 70 törököt ejtett el, 22-öt elfogott és 14 zászlót elfoglalt. Néhány nap múlva Adgyudról az ellenség tulnyomó erejét Petruskára visszaverte.

¹⁷⁴ Szoln. Dob. Mon. IV. k. 118.

¹⁷⁵ Daniel cs. lev.

¹⁷⁶ Keresztény Magvető XXI. 91. l.

¹⁷⁷ Szoln.-Dob. Mon. IV. 118.

¹⁷⁸ Daniel cs. lev.

¹⁷⁹ Erd. Nemz. Múz. sárdi Simén János lev. registr.

¹⁸⁰ Szoln.-Dob. Mon. IV. 118. V. k. 282.

¹⁸¹ Kereszt. Magv. XXI. évf. 92.

¹⁸² Geneal Füz.

Jun. 20-án 3000 török által megtámadva visszavonulni volt kénytelen. Jul. 13. és 16-án 5000 török támadását verte vissza, hol ezek jelentékeny veszteséget szenvedtek.

A következő évben ismét Moldovába szállott seregével és a foksáni ütközetben első volt, ki az ellenség táborára rohant. Martinestnél ezredével oly ügyes állást foglalt, hogy ágyui nemcsak azon oldalon kényszerítették az ellenséget visszavonulásra,

de egész hadvonalát feladni kényszerült. Coburg herceg, a fővezér méltányolva ebbeli érdemeit, vezérőrnaggyá kérte kineveztetni, ami 1789. okt. 9. meg is történt. Ugyancsak itteni ügyes és körültekintő s amelletl bátor föllépése hozta meg neki a Mária Terézia-rendet.¹⁸³

Pályáját mint altábornagy és az erdélyi két oláh határőr-ezred dandárparancsnoka fejezte be Nagy-Szebenben, 1794. febr. 18-án.¹⁸⁴

c) *Zsuzsa* 1744. nov. 4-én kelt egybe gr. Bethlen Samuval, de már három év mulva, 1747. júliusában elhalt, jul. 30-án temették a széplaki sirboltba. Szentábrahám Mihály és Kovácsi Tamás tartottak felette halotti beszédeket.¹⁸⁵

d) *Borbála* 1752. nov. 25-én kelt egybe Daniel Györggyel. Özvegygé lett 1761. ápr. 25-én, mikor Daniel György utközben Szász-Hermány közelében véletlenül elhalt. Árkoson. 1781. jul. 19-én testvérével, Jánossal csereszerződésre lép. Ennek értelmében átengedi neki az étfalvi curiában, káposztás és veteményes kertekben öt illető $\frac{1}{4}$ -részét, továbbá a vámosudvarhelyi javakból H. Mózes után neki örökrészlül jutott jobbágyokat, végül az ottani allodialis szénafüben lévő harmadrészét. Ezekért cserébe János árkosi javait kapja.¹⁸⁶

45 évet töltött özvegységben s 1806. máj. 8-án, 82 éves

¹⁸³ Vasárnapi Ujság 1867. évf. 139. 1.

¹⁸⁴ Siebenbürg. Quastalschrift IV. 199.

¹⁸⁵ Ker. Magv. XXI. évf. 91.

¹⁸⁶ Daniel cs. levél.

korában halt el Árkoson. Ürmösi János árkosi unit. lelkész tartott felette halotti beszédet s ebben szép tulajdonságait különösen kiemeli.¹⁸⁷

e) *Mózes* „ki is minekutánna az iskolai szükséges tudományokat serénységgel kitanulta, az erdélyi egyik kancellárián a törvényekben magának fundamentumot vetett volna, magát a házassági életre adván, vette vala házastársul (Szászsalmáson, 1757. márcz. 29.¹⁸⁸) br. Bánffi Boldizsár ur ritka szemérmességű Judith kisasszony leányát, kitől is nagy reménységet mutató egyetlen egy fia Károly a csak ezelőtt mult esztendőben az örökkévalóságba virágszál korában elköltözék. Másodszori házasságában (1760.) vette mélt. gr. Kun László ur leányát gr. Kun Klára asszonyt, kitől maradott Rachel és Karolina szép szüzeségű gyászbaborult koporsója mellett siránkozó leányai.”¹⁸⁹ A halotti beszéd, a honnan ezen életrajzi adatait idézem, az egyetlen forrás, mely az 1776. nov. 29-én elhalt Mózesről megemlékezik. Már említett leányai közül *Rachel* 1778. márcz. 5-én ment nőül gr. Toldalagi Istvánhoz, de már a következő év április havában elhalt.

5. III. *Ferencz* 1729. márcz. 1-én jelen van Szentpáli József lakodalmán.¹⁹⁰ Apor Péter kortársai között említi.¹⁹¹ 1744. Árpáston birtokos.¹⁹² Meghalt Széplakon, 1746. máj. 3-án, s ott is temettetett el.¹⁹³ Nejétől gagyi Pálffi Juliától gyermekei:

a) *Klára* meghalt 1797. jan. 25.

b) *Julia*

c) IV. *Ferencz* szül. 1731. 1753. máj. 23-án rokonaival, Boldizsárral, Miklóssal, Mózessel, Jánossal és Rebekával közös biztosító iratot adnak a Simén családnak, hogy a közösen birt széplaki javak egyharmadát ki fogják szolgáltatni.¹⁹⁴ Ugyanezen év jun. 15-én újabb egyezsége lép Simén Andrással az osztatlanul birt javak felosztására nézve.¹⁹⁵ 1750. Alsó-Ilosván, 1754. Árpáston birtokos. 1769. a fiscus perbe fogja Apaffi Mihály árpástói, málomi, fügei részéért, de később 1771-ben a pertől eláll.¹⁹⁶ Már 1767-ben szolgabírói tisztet visel Küküllőmegyében.¹⁹⁷ 1778. jun.

¹⁸⁷ id. Daniel Gábor közlése.

¹⁸⁸ Keresztény Magv. XXI. évf. 94.

¹⁸⁹ Geneal Füz. V. évf. 104.

¹⁹⁰ Vass László naplója 547.

¹⁹¹ Syntagma vivorum 185.

¹⁹² Szoln.-Dob. monogr. II. k. 75.

¹⁹³ Kereszt. Magvető XXI. évf. 91.

¹⁹⁴ Erd. Nemz. Muz. sárdi Simén J. lev. registr.

¹⁹⁵ U. o.

¹⁹⁶ Szoln.-Dob. Mon. II. k. 76. 77. III. 470. IV. 31. V. 113.

¹⁹⁷ Várm. levé.

20-án választják meg az unitárius egyházkerület főgondnokává. Huszonhat évi működése alatt egyháza kebelében a legmélyrehatóbb változásokat hozta létre. Már megválasztatása alkalmával kifejtette nagyszabású programját, mely Kőváry szerint az unitáriusok „1867-ki kiegyezése.” Későbbi működése fényesen igazolta szervező talentumát. Erkölcsi és kulturális céloknak megfelelő szervezetet ő adott egyházának. Ehhez már ifju kora óta meleg szeretettel viseltetik. Nagyobb adományokban részesíti s másokat is adományokra buzdít. Az ő érdeme, hogy a kolozsvári templom és kollegium felépülhetett.¹⁹⁸ Lelkesedésének szép tanúsága, hogy a Széplakon építtetni kezdett udvarházát félben hagyja, csak hogy minden erejét a kollegium felépítésére fordíthassa.

1804. nov. 21-én halt el.¹⁹⁹ Kétszer nősült. Első nejét Suki Teréziát Felső-Zsukon, 1762. ápr. 22-én mátkásította el.²⁰⁰ Ettől gyermekei:

1. *V. Ferencz* szül. 1768. decz. 27.
2. *V. János* korán haltak el.
3. *Zsuzsa* szül. 1776. meghalt Boldogasszonyfalván, 1832. márcz. 19-én; eltemetve Széplakon a családi sirboltban. Férje ürmösi Maurer Sándor.
4. *II. Károly*, kiről alább lesz szó.
Suki Teréz elhalálózása után P. Horváth Zsófiát, V. Miklós és Váró Erzsébet leányát vette nőül. Ettől született gyermekei:
 5. *Róza* sz. és megh. 1782.
 6. *Erzse* sz. 1763. megh. 1784.
 7. *Lajos* sz. 1785. megh. 1786.
 8. *Teréz* szül. 1786. megh. Kolozsvárt, 1847. ápr. 8-án; eltemetve Gyéres-Szent-Királyon. Első férje br. Bánffi István, a második sárdi Simén Elek († 1844.) volt.
 9. *Klára* sz. 1788. megh. 1797.
 10. *V. Kozma* sz. 1790.

A tiz gyermek közül hét kiskorában elhalt. Nagykort Zsuzsán és Terézen kívül még csak az 1777-ben született *II. Károly* ért. Ez a kolozsvári unitarius kollegiumban és a kir. Lyceumban nevelkedett, azután bejárta Német- és Olaszországot. Külföldről hazatérve nőül vette Barcsai Rozát, kivel 27 évet élt együtt. 1815. jul. 3-án az unitárius egyház főgondnokává választott. Birtokai Alsó-Ilosván, Kaporon, Melegföldváron, Omlásalján²⁰¹ és Héjjasfalván voltak. Ő maga az utóbbi helyen gazdálkodott,

¹⁹⁸ Kőváry L. A magy. unit. tör. 21—26.

¹⁹⁹ nagyajtai *Körmöczy János*. A hiv előljáró stb. 81—83. l.

²⁰⁰ ker. Magvető XXI. évf. 96. l.

²⁰¹ Szoln.-Dob. Mon. IV. 119. 210. V. 157. 282. 283.

innen ment a kereszturi kövizsgákra. Később Kolozsvárra tette át lakását.²⁰²

Simén Elekkel neki is több rendbeli pere volt. Már 1806-ban ez perrel támadja meg őt azon czimen, hogy bizonyos földek kijáratását megakadályozta. Ugyanez ügyben 1807. máj. 21-én Pataki Sándor és András Antal vesznek föl jegyzőkönyvet. 1813. okt. 4-én Simén Elek újabb perbeidézést küld a Teremi felé járó országut miatt, majd 1814. aug. 24-én azért, mert H. K. ezen országut kijavítását megakadályozta. 1818. máj. 19-én azt sérelmezi, hogy H. K. fűzfákkal ültette be az ő rétjét, aug. 7-én pedig bizonyos czigányok miatt merülnek föl ellentétek.²⁰³

Tudományok iránti előszeretetését jellemzi, hogy olyan könyvtárt gyűjtött össze, „melynek privatusoké közt a néhai báró Bruckenthal és a nagy cancellarius gr. Teleki Sámuelét kivéve, ma Erdélyben egy sincs párja.“²⁰⁴ 1830. jul. 15-én halt el Széplakon. Gyermekei:

a) *Károlina* sz. 1803. megh. Debreczenben, 1874. ápr. 24. Eltemetve Tisza-Eszláron. Férje volt: br. Györffi Sámuel.

b) *Julia* sz. 1806. megh. Kolozsvárt, 1856. okt. 24-én.

c) *Borbála* szül. 1814. Melegföldváron 314 h. terjedelmű földbirtoka volt, melyet azután unokaöccse Kálmán örökölt tőle.²⁰⁵ Meghalt 1888. szept. 16-án.

d) *Rózália* Kendeffi Károlyné. Meghalt 1839.

e) *VI. Ferencz* sz. 1808. bensőbb összeköttetésben volt a tudós gr. Kemény Józseffel. Több bizalmas jellegű levelét ismerjük, a melyet ő hozzá intézett.²⁰⁶ 1834-ben vette nőül Wass Antoniát. Meghalt Maros-Vásárhelyt 1845. okt. 9-én. Eltemetve Széplakon.

Gyermekei:

1. *VII. Ferencz*

2. *Károly* sz. 1333. † 1859. okt. 1.

3. *Ida* a költő sz. 1836. meghalt Bécsben, 1877. decz. 6. Férje volt: bethleni gr. Bethlen Miklós.

4. *Gábor* sz. 1839. Patában és Magyar-Köblösön volt birtokos.²⁰⁷ 1874-ben vette nőül cseszeliczki Szilvássi Idát. Meghalt 1890. aug. 27-én Patában. Eltemetve Széplakon. Felesége még 13 évig élt özvegyen és Széplakon, 1903. nov. 30-án mult ki.

²⁰² *Kövary László*. A magyar unitáriusok tört. 27. l.

²⁰³ S. Simén János lev. Regestruma.

²⁰⁴ *Molnos Dávid*. Az igaz ember stb. 15. 36—38. l.

²⁰⁵ Szolnok-Dobokam. Mon. V. 157.

²⁰⁶ Erd. Nemz. Múz. gr. Kemény J. Dipl. Autogr. Nagy-Enyed, 1834. márcz. 6. szept. 6. Szász-Sebes, 1835. márcz. 25. Nagy-Enyed, 1836. nov. 25. decz. 1.

²⁰⁷ Szoln.-Dob. Mon. IV. 463.

Gyermekeik:

- a) *Gabriella* sz. 1868.
 - b) *Rudolf* sz. 1870. kire H. Toldi János 1888. nov. 5. grófságát, nevét és czimerét átruházta. Neje: gr. Wass Rachel.
 - c) *Arthur* sz. 1872. nagybátyjával, Kálmánnal együtt 1894-ben bárói rangot nyert.
 - d) *Ida* sz. 1876. br. Bánffy Ferenczné.
5. *Kálmán* sz. 1840. decz. Alsó-Zsukon és Magyar-Köblösön birtokos. A kolozsvári unitárius kollegium 1877-ben felügyelő gondnokává, 1882-ben főgondnokává választotta. Unitárius egyházi főgondnok. Iskolai és egyházi czélokra éveken át több ezer koronát áldozott. A Ker. Magvetőben mély érzésre valló naplószerű gondolatai jelentek meg. 1894-ben bárói rangra emeltetett. Neje gr. Csáki Katalin, ettől gyermekei:
- a) *Melanie* sz. 1877. jan. 19. nagyváradai Inczédi-Jocksmann Odönné. Esk. F.-Zsuk, 1906. nov. 30.
 - b) *Hortensia* sz. 1878. jun. 16.
 - c) *Katalin* sz. 1879. szept. 10.
 - d) *Eszter* sz. 1880. okt. 10. Br. Kemény Pálné.
 - e) *Antonia* sz. 1882. ápr. 24.
 - f) *Ferencz* sz. 1883. jul. 20. † 1905.
 - g) *Borbála* sz. 1888. IV. 24. Meghalt Felső-Zsukon, 1899. aug. 15-én.
-